

ERDÉLY

TURISTASÁGI, FÜRDŐÜGYI ÉS NÉPRAJZI FOLYÓIRAT.

AZ ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET ÉRTESITŐJE.

SZERKESZTETTE

RADNÓTI DEZSŐ.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

FÜDOLGOZÓTÁRSÁK:

Hankó Vilmos dr., Herrmann Antal dr., Téglás Gábor,
Hangay Oktáv és Veress Endre.

I. KÖTET.

49 képpel.

1892.

KOLOZSVÁR

KIADJA AZ ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET

1892

BCU Cluj / Central University Library Cluj

14 31 1994

108129

TARTALOM.

Nagyobb czikkelyek.

	Lap
<i>Ballagi János dr.</i> : A turistaság és annak előmozdítása fürdőhelyeken . . .	326
<i>Becze Antal</i> : Kirándulás a Kelemen-havas alá	420
<i>Bede Jób</i> : A Székelyföldön	337
<i>Bikfalvi Károly dr.</i> : Az erdélyrészi fürdők gyógyító módjáról	14
» » Sós fürdőinkről, tekintettel a marosujvári sós fürdőre.	411
<i>Csató János</i> : Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület hívatása	301
<i>Czirbusz Géza dr.</i> : Néprajzi furcsaság. (Egy ős etnológiai foszlány.) . . .	203
» » Az áttört völgyek	355
» » A gyopár szedése	391
<i>Gyárfás Győző</i> : A Szent-Anna-tó. (Képekkel).	73
» » Az ojtói szoros. (Képpel)	193
» » Előpatak. (Képekkel)	307
<i>Hangay Oktáv</i> : Útazásaim az <u>Andrássy</u> -havasokban (Képekkel) I—II.	123, 154
» » Az Öreg-havason. (Képekkel)	287
<i>Hankó Vilmos dr.</i> : Kép egy híres ásványvíz életéből. (3 ábrával)	79
» » A kovásznai gázforrások. (Képpel)	108
» » Mire vigyázzunk a nyaralóhelyek megválasztásánál?	189
» » Milyen külföldi ásványvizeket pótolhatunk az erdélyi vizekkel?	393
<i>Harmath Lujza</i> : Szováta fürdő	159
» » Bucecs	237
<i>Herepei Iván</i> : Turistaság a középiskolákban	377
<i>Herrmann Antal dr.</i> : Az erdélyrészi fürdők fejlesztéséről	94
(in.) Vezércikkely rólunk	354
<i>Jankó János dr.</i> : A kalotaszegi és erdélyi magyarságról.	
» » I. Úti emlékek	21
» » II. Kalotaszeg etnografiájáról	63
» » III. A néprajzi felvételek programja	116
<i>Kun Géza gr.</i> : Nehány szó a Brodnikokról. (Néprajzi vázlat.)	8
<i>Mártonfi Lajos dr.</i> : Kirándulás a Cziblesre az ilosvai patak völgyén	139
<i>Mihálys János</i> : Torja környéke.	
» » I. Bálványosvár. — A torjai fürdő és vadon	205
» » II. A pokol tornáca. — Az első magyar szénsav-gyár	244
<i>Nagy Kálmán dr.</i> : Az előpataki gyógyító-vizek hatásáról	321
<i>Nagy Gyula</i> : Egy kis irányeszme az E. K. E. számára	407
<i>Nemes Ödön</i> : A Maros-szoros. (Képekkel.)	10
» » A borvölgyi fürdő és vidéke. (Képekkel.)	57
» » Hunyadmegyei útiképek	164
<i>Nonquis</i> : A Bihari és Erdélyrészi Kárpát-Egyesület	334
» Erdély képekben	389
» A Borzás völgyében	422

	Lap
<i>Primics György dr.</i> : I. Oncsásza és csontbarlangja	34
» » II. Oncsásza	86 7
» » III. Beszélőkő és a feneketlen tó	86
» » IV. Tolvajkő vagy ördögök csúre	88
» » V. Meleg-Szamos völgye és Szamos-kútja	90
» » VI. Oncsásza csontbarlang	91
<i>Réthy Dezső</i> : Székelyföldi fürdők	169
<i>Sándor József</i> : Erdély és az Alföld. (Képpel.)	105
<i>Schwarczel Adél</i> : A Székelyföldön át. (Képpel.)	131
» » Az erdélyi érczhegyek között. (Képpel.)	282
<i>Szadeczky Lajos dr.</i> : Kirándulás a Negojra. (Képpel) I—II.	221, 261
<i>Száva Gerő</i> : Előpaták leírása. (Képpel.)	313
<i>Szerkesztőség</i> : Olvasóinkhoz. (Kezdőbetű-képpel.)	1
» Baros Gábor. (Nekrológ.)	153
<i>Szilvassy János dr.</i> : Fürdőtanszék szüksége egyetemeinken	36
<i>Téglás Gábor dr.</i> : Erdélyrészi fürdőügyi folyóirat	3
» » Kirándulás a gyógyi fürdő környékére. (A máda-balsai sziklaszoros.)	18
<i>Téglás István</i> : Hunyadmegyei képek. (Képpel) — Ponor. 30. — Dolinás vidék. — Ponorics. 31. — A római márványbánya. 32. — Havasi malom a Zsily-völgyben. — (Képpel.)	33
» » Két természeti ritkaság. I. Maladinkő (Hasadtkő)	387
» » II. A zsidó-asztal (Képpel)	388
<i>Veres Endre</i> : Kolozsvártól—Fontanele-ig. Kirándulás Vasvári Pál elesté- nek helyéhez	274
» » Még valami a Brodnikokról	382
» » A Királykő-havas. (Képpel.)	426
<i>Veress Sándor dr.</i> : Ásványvizeink forgalmának emeléséről	41
» » Tusnádról	350
<i>Wislocki Henrik dr.</i> : Az erdélyi sátoros cigányok vándorjelei	38

Irodalom.

Adatok Brassó város monografiájához.	147
Budapest fürdői és ásványvizei. (Gerlóczy dr., és Hankó dr. könyve)	173
<i>dr. Prágai tudós az erdélyi szorosokról.</i>	368
Fürdő és Turista Ujság. (Szerk. Illés József).	46
<i>H—ó V—s.</i> A lajtántúli fürdők szervezete és berendezése. (Kőváry Lászlótól).	45
<i>H. V. dr.</i> Az országos balneológiai egyesület kiadványai	365
Herkules-fürdő. (Szerk. Breitner Ernő).	212
Hunfalvy-Album.	99
Kalotaszeg magyar népe. (Jankó János dr.-tól).	146
A Magyarországi Kárpát-Egyesület évkönyve.	99
Märchen und Sagen der Bukovinaer und Siebenbürger Armenier. (Wislocki Henrik dr.-tól)	99
Melyik fürdőre menjünk, milyen vízzel éljünk? (Gerlóczy-Hankó munkája).	360
Die Szekler und Ungarn in Siebenbürgen. (Wislocki Henrik dr.-tól).	99
<i>Téglás Gábor.</i> A nagy-szebeni Kárpát-Egyesület XII. Évkönyve 1891-ről.	357

	Lap
«Turisták Lapja.» (A «Magyar Turista-Egyesület» folyóirata)	99
Turisták naptára 1892-re. (Szerkesztette Thirring Gusztáv dr.)	146
Volks Glaube und religiöser Brauch der Zigeuner. (Wlislöcki Henrik dr.-tól).	99
(y-z.) «Az erdélyrészi fürdők és ásványvizek leírása.» (Hankó Vilmos dr.-tól).	44

Turistaság.

Bihari kirándulás.	254
A brassó-közdivásárhelyi vasút.	401
A brádi aranyáldás.	47
Délvidéki Kárpát-Egyesület. (Temesvárt).	147
Előpataki kirándulás.	254
<i>Feilitzsch Arthur br.:</i> Kirándulás a Reketőba és Magurára.	212
A gyulafehérvár-zalathnai vasút (terve).	147
Háromszék megyei osztályunk.	290
H. A. Magyar Turista-Egyesület.	48
Idegen forgalom Brassóban.	293
Kirándulás a Nyegojra.	177
Kovásznai kirándulás.	173
A magyar térkép megmagyarosítása.	147
A Magyar Turista-Egyesület kirándulásai.	176
Menedékház az Andrassy-havasokra	177
Menedékház a Detonátánál.	177
Messzelátó a Hójában.	177
Német tudós Erdélyben.	214
Ó-radnai kirándulás.	178
Pilisi kirándulás.	253
(-s.) A Kárpát-Egyesület a Barcaságon.	363
A szász Kárpát-Egyesület közeledése	366
<i>Szentgyörgyi Dénes:</i> A görgény-szentimrei kirándulás.	261, 367, 397
A székelyföldi vasútak továbbépítése	256
<i>Téglás Gábor dr.:</i> A nagy-szebeni Kárpát-Egyesület működése.	100
A térrét-kovásznai helyi érdekű vasút.	293
Topliczai és parajdi vasút.	401
Tordai hasadéki út.	48
Torda-abrudbányai másodrendű vasút (terve)	47, 253
<i>Turista:</i> Kirándulás a «Kőköz»-höz.	366
Turistasági tanulmányút.	214
Új vasút (terve).	401
<i>Váró Béni:</i> A felek-fogarasi vasút.	400
Új székely vasút (terve).	431
Új vonatok Maros-Vásárhely Kocsárd között	431
V. Gy. Ojtozi kirándulás.	251
» » Kovászna-gyulafalvi kirándulás.	361
A Zsilvölgy vasútja.	292

Fürdőügy.

	Lap
Ásványvíz-kiállítás Brassóban.	256
Az ásványvíz-küldemények vasúti szállítása	52
Az országos balneológiai egyesület (közgyűlése).	149
A II. magyar balneológiai kongresszus (Budapesten).	102, 148
<i>Bartók László</i> : A görgény-sóaknai fürdő.	295
» » A tordai sósfürdő.	367
<i>Bánffy Zsigmond dr.</i> : A kézdipolyáni Vénus-forrás (és megnyitása).	216, 36
A boholti fürdő.	217
Borszék ügyei (és vize).	51, 179, 293
Borszék fürdő kezelői	432
Büdös-fürdő.	216
A csikzsögödi fürdő.	216, 299
<i>Deák Lajos</i> : Szováta sósfürdő.	297
A deés-aknai sós gyógyító-fürdő	217
Előpataki szám	367
Az erdővidéki Baross-forrás. (Bibarczfalván).	52, 179
Építsünk nyári lakokat a borvölgyi fürdőben!	179
Fürdő-használati kedvezmény.	180
Fürdőhelyek munkaszünete.	102
A fürdőújságokról.	251
Fürdőügyi kongresszus (Maros-Vásárhelyt).	51
A görgény-sóaknai sósfürdő.	216
<i>Hankó Vilmos dr.</i> : Az erdővidéki Baross-forrás.	101
» » A kovásznai «Pokolsár» új épülete (Képpel).	178
» » Laboratoriumom.	215
» » Az ásványvizek a járvány idején.	402
A hargitai fürdő bérbeadása.	180
A hazai fürdők megvizsgálata.	217
Homoródfürdő.	182, 257
A hosszuaszói borvíz.	218
Jegenye-fürdő. (Képpel).	48, 216
Királynénk Kovásznán.	402
Korond új gazdája.	299
A kovásznai fürdő-részvénytársaság.	218
Málnás-fürdő.	180, 257, 299
A maros-ujvári sós fürdő látogatottsága az 1892. évi fürdő-időszakban.	433
A nyaralók és a zóna.	148
<i>Réthy Imre</i> : Hargitai kénes-fürdő.	368
Székely találmány	433
<i>Szerkesztőség</i> : Kérés a fürdőtulajdonosok- és igazgatóságokhoz.	148, 181
Szerkesztőségünk (felvilágosításai).	178
A székely fürdők.	181
<i>Szilvássy János dr.</i> : Borszék haladása.	215
A tordai sósfürdő.	209
<i>Veress Sándor dr.</i> : Tusnád-fürdő betegei 1891-ben.	52
Zajzon-fürdő.	258, 299

Néprajz.

Lap

Emke-estély	54
<i>Jankó János dr.</i> : A «néprajzi furcsaság»-hoz.	300
Néprajzi felolvasás	53
Néprajzi körút az erdélyi részeken.	102
Néprajzi út. (Torda és Toroczko vidékére.)	149

Egyesületi élet.

Az alsó-fehérmegyei osztály 103, 149, 185. — Munkaprogrammja.	369
Közgyűlése. 371. — Választmányi ülése	436
Bethlen Bálint gr. (elnökünk)	103
Bécsi osztály	373
Brassómegeyi osztály (alakulóban)	406
Csíkmegeyi osztály (alakulóban)	406
Egyesületünk az E. M. K. E. budapesti jun. 7-iki közgyűlésén	184
Egyesületünk titkára (Budapesten)	406
Hangverseny az E. K. E. javára (Nagy-Enyeden).	184
A háromszékmegeyi osztály (és közgyűlése)	56, 149, 183, 434
<i>Herepei Iván</i> : Az E. K. E. egyetemi osztálya. — Ügyrendje	372, 404, 405
Hunyadmegeyi osztály	55, 219
Kirándulások (programmja)	186
Kolozsmegyei osztály. — Ügyrendje.	182, 219
Kolozsvár-városi és vidéki osztály	54
Lemondás (Esterházi Sándor dr.; a jegyzőségről)	373
Mecsek-Egyesület Pécssett	104
Ó-Radna-borvölgyi osztály	184
Szatmármegyei osztály.	184
<i>Sz. D.</i> A legelső (maros-tordamegeyi) osztály	56, 373
<i>Szerkesztőség</i> : A borvölgyi fürdő átvétele	56
Torda-Aranyos vármegyei osztály	404
Új pénztáros (Veress Endre.)	103
Új tagok	373
Választmányi gyűlések	149, 218, 373

Kérdések és feleletek.

Mire kell vigyázni a víz töltésénél; alkalmas-e minden idő a töltésre?	
Felelet: <i>H—ó</i> -tól	54
Kérdés: <i>A. B.</i> -tól — Felelet: <i>V. E. Veres hó.</i>	103
Szerkesztői üzenetek	57, 104, 337

Képek jegyzéke.

Detonáta	285
<i>Dunkey Kálmán</i> : A vihar pusztításai a Jára felső folyásán	125
» » Vízfogó a Jára-völgyben	129
» » Vízésés a felső Jára-völgyben (Színes képmelléklet)	155

	Lap
<i>Dunky Kálmán</i> : Nagy patakó a Jára-völgyben. (Színes képmelléklet)	157
» » Ménes és lakóházak Dobrinon	288
» » Az Öreg-havas nyugati tetején	288
Előpatak. (Főút)	30 9
Előpatak. (2 kép)	308, 314
Előpataki főkút	315
Előpatak (A főkút és a fedett sétahely.)	322
Előpatak. (Lobogófürdő.)	323
<i>Gyárfás Győző</i> : Szent-Anna tó	74
» » Bálványosvár	76
» » A Csiki Bálványosvár romjai	79
<i>Gyárfás Jenő</i> : Juhásztorok	108
<i>Ifj. Handmann Adolf</i> : A jegenyefürdői u. n. Kastély.	49
A Kis-Királykő, Zernestről tekintve	430
A kovásznai Mikes-fürdő.	114
Kovácszna piacza.	178
A Nagoj. Orell-Füssli metszete után.	223
A <i>Nagoj nyugati oldala</i> . A német Kárpát-Egyesület menedékházával.	263
A <i>Nagoj déli oldala</i> . A Lajta-völgy a Sztrunga drakuluj felett	269
<i>Nemes Kata</i> : Szerecsen	12
» » Ördögszoros	58
» » A dombháti fürdő főforrása	60
» » Az ó-radnai templom romjai	61
<i>Nemes Ödön</i> : O-kezdő betű	1
» » Palota-Ilva	13
» » Borvölgyi fürdő	59
» » Az oláh-szt.-györgyi fürdő kútja.	62
Oelhofer-Walser-féle ásványvíztöltő és emelő gépek (3 ábra).	80 82
Az ojtózi Rákóczi-vár romjai.	197
Oláhok. (Weber J. rajza).	227
Vizesés a <i>Prapásztie</i> -szorosban	427
Szász nő. Szász férfi. (Weber J. rajza).	232, 233
<i>Téglás István</i> : A föld alatti patak kapuja Ponoron	30
» » A ponori vizesés.	31
» » Cseppkövek a ponoriczi dolina kisebb barlangjaiban.	31
» » A római márvány-bánya	32
» » Havasi malom a Zsil völgyében.	33
» » Zsidó asztal.	388
<i>Terner Adolf dr.</i> : A fontanele-i magaslat.	280
A torjai Büdösbarlang	13
A tusnádi sétahely.	133

Megjelenik minden
hónap 1-én, a nyári
idő alatt esetleg
15-én is.

Szerkesztőség:

Kolozsvárt,
Belkirály-u. 49. sz.

ERDÉLY.

TURISTAI, FÜRDŐÜGYI ÉS NÉPRAJZI
FOLYÓIRAT.

Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület értesítője.

Az egyesület tagjai
e folyóiratot a tagsági
díj fejében ingyen
kapják. Nem tagok
részére az előfizetési
díj 3 frt.

Kiadóhivatal:

Erdélyrészi Kárpát-Egye-
sület titkári hivatala.

I. kötet.

1892.

Szerkesztő: Radnóti Dezső.

Fődolgozótársak:

Hankó Vilmos dr., Herrmann Antal dr., Téglás Gábor.

I. füzet.

Januárus 1.

Olvasóinkhoz.

Olvasóinknak és illetve tagtársainknak szíves tudomására
hozzuk, hogy egyesületünk, alapszabályszerű céljainak
hathatósabb megvalósíthatása végett, Erdély czimmel
turistai, fürdőügyi és néprajzi folyóiratot indít.

Az Erdély jellemző nevet a folyóiratnak nem elkü-
lönödő szándékból adtuk. Csak meg akartuk röviden

jelölni azt a területet, a haza oszthatatlan földjének azt a
dülöjét, a melyben im becsületesen munkálkodandók vagyunk
a hasznos hazafiság nevében, közreműködve abban, hogy ország-
világ előtt feltáruljon Szent István birodalmának e tündéerkertje,
rejtett kincseivel, sejtett bájaival, s hogy megismertetve és a köz-
figyelmet magára vonva, ezzel is erősödjék a nemzet e védbástyája.

Ennek az országrésznek sajátos helyzetéből és történelméből eredő
sajátságos állapotai és érdekei vannak. Ez érdekeknek a nemzeti
közművelődés tág terén prófétája: az Emke, mely kiküldötte apostolát,
az Erdélyrészi Kárpát-Egyesületet, hogy hirdesse a Délkeleti Fel-
föld szépségeit és tegye azokat gyümölcsözőkké nemcsak a kedé-
lyekre, hanem a nemzet közvagyonára nézve is.

Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület programja tehát termé-
szetesen az Erdély programja is. Feladata: terjeszteni az egye-

sület üdvös eszméit, mindenüvé elható szót adni hasznos szándékainak, út és eszköz lenni nagy czéljaihoz.

Ismertetni akarjuk az erdélyi részeket: vadregényes, kies és bájos vidékeit, természetadta drága kincseivel, első sorban megbecsülhetetlen és kevéssé becsült fürdőit és ásványvizeit; ismertetni egyes helyeit emberi kéz alkotta művelődés-történeti és történelmi emlékeivel és nevezetességeivel; ismertetni azt, a mi a legérdekesebb és a mi a földet hazává teszi: az élő népet testi-lelki állapotában. Szeretnők felölelni mindazt, a mi országrészünkben emelheti az idegenek forgalmát, a mi a művelt bel- és külföldi utazó, a nemesebb értelemben vett turista figyelmére méltó, a mi a természet és a kultura műveiben gyönyörködtető és a mi (mintegy útközben) tanulságos is, úgy hogy kalauzolásunk lehetőleg hasznos legyen annak is, a ki lát, annak is, a mit lát. S rá fogunk mutatni nemcsak arra, a mi megtekintésre méltó, a mi vonzza a szemlélőt, hanem arra is, a mi akadályozza vagy zavarja őt az élvezetben, telhetőleg fejtegetvén az előnyök fokozásának, a hátrányok megszüntetésének módjait. Foglalkozni fogunk a turistaság általános ügyeivel és elméletével s a rátartozó sportnemekkel. Közléseinket, a mennyiben kell és lehet, képekkel, térképekkel stb. fogjuk szemléltetőbbekké tenni.

E czélok lehető megközelítésére fődolgozótársakul megnyertük **Hankó Vilmos** drt, ki a fürdőügyi részt fogja vezetni, **Herrmann Antal** drt, ki a néprajznak lesz hivatott munkása és **Téglás Gábor** akadémiai tagot, ki a turistasági rovat vezetője lesz. A ki hazafias czélunkat helyesli, álljon közénk, működjek velünk, támogassa közhasznu törekvéseinket: vegyen részt szellemi munkánkban mint dolgozótársunk, vagy az egyesület anyagi áldozatkészségében, mint fizető olvasó. Meg lehet győződve arról, hogy jó ügyet szolgál.

Egy rumén monda szerint Erdély a bujdosó Tündér Ilona jelképe. Vezessük karjai közé Argirusát: ország-világ turistáit.

Kolozsvár, 1891. decz. 31.

Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület nevében

Bethlen Bálint gróf,
elnök.

Radnóti Dezső,
titkár.

Erdélyrészi fürdőügyi folyóirat.

A Maros-Vásárhelyt okt. 3-án tartott fürdőkongresszuson előadta:

Téglás Gábor.

Hogy az erdélyi részeknek fürdőit és klimatikus gyógyítóhelyeit, melyek hatásban és tájrajzi szépségekben a világhírre emelkedett s honfitársaink ezreitől is előzönlött külföldi gyógyítóhelyeket tulszárnyalják, részben a névtelenség zsibbasztó nyüge zárja el a nagyobb fellendüléstől; hogy a természetnek eme páratlan bőkezűséggel osztogatott adományainál a folytonos összehasonlítás, bíráló emlegetés nem csupán az üdülni óhajtó vagyonos néposztály és a tanácsadásra hivatott orvosi kar tájékoztatására mellőzhetetlen, hanem a tulajdonosok felvilágosítására s e fürdők versenyképességének, látogatottságának fokozására is a legalkalmasabb emeltyüt képezne: arról e magas értelmiséggel, kiváló helyismeretekkel rendelkező értekezleten hosszasan szólnom, a felhozható érvek bővebb fejtegetésébe merülnöm szinte felesleges, s e vállalkozás alól annyival inkább feloldozva érzem magam, mert ez értekezlet létrejötté egymagában fényes tanubizonyosság arra nézve, hogy az erdélyi turistaság és fürdőügy emelésének vágyát érlelgetni többé nem szükséges.

Hisz a mai értekezlet változatos tárgysorozatából mindenki meggyőződést merithet a felől, hogy nálunk már az orvoslás stádiumáig érlelődött a kérdés s a legkiválóbb szakemberek ritka önzetlenséggel épen a végből sereglettek ide, hogy specialis fürdőügyünk rendezésének, ásványvizforgalmunk emelésének legbiztosabb eszközeit és módjait kijelöljék.

De hogy a közvélemény idáig hangolódott, azért azt hiszem, szabad lesz nekem, mint a mai felolvasások megkezdőjének mindnyájunk őszintén érzett elismerését az EMKE igazgatósága iránt kifejezni. És legyen szabad hasonló elismeréssel adóznom az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület igazgatóságának abbeli intézkedéseért, hogy első nagyobb szabásu szereplését, üdvös működésének nyitányát mindjárt kies hazarészünk emez idáig kellőképen nem méltatott, a szenvedő emberiség által csak némi részben használt, a tulajdonosok részéről pedig a jövedelmezőség és balneologia öszhangzó igényei szerint alig mérlegett és tervszerűen csak kivételesen kezelt ásványvizeink és fürdőink reformjavaslataival vezeti be.

Azonban, bármily csekély részben tartsam is magam illetékesnek a tárgysorozat első pontjára felvett fürdőügyi folyóirat ügyének eldöntésére, köszönettel tartozom az igen tisztelt elnökségnek azért is, hogy ez erőmön tulterjedő megbizatus által életem és szerény írói tevékenységem egyik végcéljának

megvalósításában némi parányi munkakört méltóztatott részemre fenntartani, alkalmat adván ez által arra, hogy a mit évek óta szűkebb baráti körben a megvalósíthatás reménytelenségével, mintegy kegyes óhajlás gyanánt, emlegetni is alig merészkedtünk: az erdélyrészi turista és fürdőügyi lapot hosszas eszmélkedésem folyamán felmerült ajánlhatóságának néhány vonásával épen én tehessem első ízben nyilvános diskusszió tárgyává.

Mert reánk erdélyrésziekre nézve, igen tisztelt kongresszus, az itt szőnyegre kerülő folyóirat sikerülését nagy és fontos kulturális érdekek is sürgetik; reánk nézve egy olyan irodalmi vállalat megteremtése, mely kies hazarészünk népségeinek gyakori emlegetésével az utazási vágyat lassankint a művelt osztályokban általánosítani s ezáltal a különféle társadalmi rétegek, a gondviselés kegyelméből egymás testvéreivé kijelölt, „a földön élni halni“ rendelt népfajok minél gyakoribb érintkezésével a kölcsönös becsülés és szeretet érzelmeit terjeszteni és erősíteni tudná, még a közelebbi célul emlegetett nemzetgazdasági haszonnál is előljáróbb, és valódi életbe vágó feladat.

Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület tehát egy vonzóan szerkesztett s lelkesíteni tudó folyóirat által saját alapszabályszerű hivatásának, s ez országrész vagyonosodására megbecsülhetetlen élőtökéül kínálkozó ásványvezeink népszerűsítése s a nemzedékek szellemi felfrissítése, testi aczélozása mellett hathatósan elősegítné a velünk együtt élő népfajok annyira kívánatos s épen az EMKE hivatásul kijelölt kulturális meghódítását is, mert a szülőföld szeretetének nemesítő tüzét legelrejtettebb völgyzugainkba egyesegyedül ily uton juttathatjuk el a legbiztosabban. Az egymással gyakran érintkező, egymás tűzhelyeinél időnkint a kölcsönös meglegedés boldogító perceit élvező társadalmi rétegek és népfajok közeledése, összesimulása a legádázabb politikai izgatás közepette is matematikai bizonyossággal bekövetkezik, s még ha egymás nyelvét nem értjük is meg: összefűzi sziveinket, egygyé forrasztja érzelmeinket a szülőföld szépségeinek lelkesítő szemlélete, a közös mult szenvedéseinek tudata; mi pedig, de legkivált zsendülő ifjuságunk, régi dicsőségünk omladozó emlékeinél, az ősök vérehullatása által megszentelt völgylapályokon és csatamezőkön nagy tettekre, nemes elhatározásokra buzdultan a négy folyam és hármas halom mentén, a magyart megillető állampolitikai feladatok betöltésére mindannyiszor újabb impulzussal gazdagulnánk.

Igen, t. kongresszus, mert a rendszeresített kirándulások, a történeti emlékek, természeti nevezetességek látogatása a legbiztosabb élesztője az igazi hazafiai lelkesedésnek, a viszonyaink közt kétszeres fontossággal bíró történeti érzéknek s a nemzetiségeknél is elébb-utóbb életre hívja a háládatosság amaz érzel-

meit, melyek nélkül a jövő nem őrizheti meg a mult tradícióit s a jelen nem fűzheti munkásságát szervesen az ősök alkotásaihoz.

És ily módon a kérdést közelebről tekintve, kimondhatjuk, hogy a szőnyegen forgó vállalat első sorban a Kárpát-Egyesület halaszthatatlan életérdekét képezi; de ama szerencsés kapcsolatnál fogva, melyet az egyesület hazarészünk fürdőivel és üdülő telepeivel megteremtett: e folyóirat mielőbbi elterjedésétől és céltudatos agitációjától az összes hivatott tényezőknek folytonos tevékenységre, összműködésre sarkalása által várhatjuk fürdőügyünk fellendülését s ez ideig kellőképen ki sem aknázott ásványforrásaink nagyobb jövedelmezőségét.

Avagy a csehországi fürdők, a nyaranta emberáradattól hömpölygő Eger-völgy, Salzkammergut, a stájer Alpok, a Taunusvidék bámulatos látogatottságnak örvendező világfürdői, vagy Svájcznak méltán emlegetett idegen forgalma, vagy a közvetlen közelünkben évről-évre nagyobb vonzóerőt gyakorló Magas-Tátra alján sokasodó gyógyítóhelyek, turista telepek a rendszeres ismertetések, különféle változatokban megújuló magasztalások, illusztrációk közreműködése, az Alpesi Kluboknak ma már megszámlálhatatlan sokaságu osztályai, fiókjai köréből a világ minden részébe szétterjesztett röpiratok és szakértésítők segélye nélkül eljutottak volna-e valaha, a tulajdonosok áldozatkészsége, jó izlése és rendszerete daczára, a népszerűségnek a látogatottságnak ama magaslatára, hol egy némelyiket szinte utólérhetetlen mintául emlegeti a világ? S hogy az idegen áradat sodra nincs kizárólag a nagy és gazdag városok környékéhez növe; s hogy a természet hamisítatlan bájának hozzáférhetővé tétele, ismertetése utján idegen államok tőkepenzeseit is átlehet lassankint édesgetni: arra nézve elég a kis Svájcra s annak egyes üdülőhelyeire, a néhány évtized előtt alig ismert s ma százazrek zarándok állomásává vált Rigire, Pilátusra vagy a híres Giessbachra utalnunk.

És minket ne riasszon vissza az sem, hogy a szóba hozott fényes példák nem egy-két röpké évnék vagy néhány lelkes uttörő rövid munkájának, hanem évtizedek kitartó, akadályt nem ismerő fáradozásainak s a legleleményesebb szervezettel egy közös irányban foglalkoztatott sok ezer munkás kéz szakadatlan tevékenységének, a patriótikus áldozatkészség olyatén megható nyilvánulásainak eredménye, melyből csak buzdulást és lelkesedést merithetünk mi, kik a kezdet legelején próbálgatjuk a turistaforgalom erre terelését, fürdőinknek a szenvedő emberiség igényeihez alkalmazását.

De a külföld megnevezett s még annyi mással bővithető esetei, a Magas-Tátravidék gyors felvirágzása kivétel nélkül ékesen szóló és tanuságul vehető bizonyítékai annak is, hogy eme bámulatos sikerek felidőzésében kezdettől

fogva a sajtó és a szakszerű publikációk játszották a legnagyobb szerepet. Ha tehát őszintén akarjuk, a minthogy akarnunk is kell, az erdélyi fürdők felvirágoztatását és nagyobb forgalmát, akkor ép oly komolyan kell akarnunk egy specialis erdélyrészi turistai és fürdőügyi lap megalapítását is. Csakhogy épen a már eleve felsorolt példákából önkényt következik az is, miszerint a folyóirat anyagi terhei nem hárulhatnak kizárólag az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület tagjaira, hanem ez az idáig sajnosan nélkülözött s ma már minden oldalról nélkülözhetetlennek talált vállalat megindulása, s a nyomában következő hathatós irodalmi agitáció létrejövetele első sorban és kiváló mértékben feltételezi az *erdélyrészi fürdőtulajdonosok* s az idevaló egyesületek, kaszinók, megyei és városi hatóságok, ipartelepék, sőt módosabb községek anyagi közrehatását és áldozatkészségét is. De ideje már ez általános alapelvek előrebocsátása után, a tovább kínálkozó fejtegetések fonalát félbeszakítva, magára a kivitel módozataira is rátérnünk. Engedjék meg azért az igen tisztelt kongresszus tagjai, hogy a hitem szerint általánosan óhajtott folyóirat érdekében a következő javaslatokra kérhessem ki helyesléstüket :

1. Mondja ki a kongresszus, hogy a *Radnóti* Dezső szerkesztésében, *Herrmann* Antal dr., *Hankó* Vilmos dr. és *Téglás* Gábor kiadásában tervbe vett fürdőügyi értesítőt, az erdélyi részek turistaságának, fürdőügyének rendszeres fejlesztése, s az összes idevonatkozó tényezők sikeresebb és intenzívebb működtetése érdekében, a szokásos évkönyvek helyett saját szerkesztésébe és kiadásába átveszi s 1892. januáriustól kezdve havonta kifogja bocsátani.

2. Az ily módon egyelőre legfennebb $2\frac{1}{4}$ ivnyi terjedelemben *Erdély* vagy más megfelelő címmel megjelenő folyóirat a Kárpát-Egyesület és erdélyi fürdőügy hivatalos közlönyéül lévén rendeltetve, annak szerkesztőjét, rovatvezetőit a Kárpát-Egyesület közgyűlése választja meg közfelkiáltással vagy relatív szótöbbséggel. A szerkesztő mellé három rovatvezetőt vagyis egy általános turistai, egy fürdőügyi és egy néprajzi rovatot tartok szükségesnek és pedig szerkesztőtül *Radnóti* Dezsőt, rovatvezetőkül pedig azokat ajánlva, kik arra vállalkoztak saját személyem kivételével, t. i. *Hankó* Vilmos drt és *Herrmann* Antal drt.

3. A folyóirat említett rovatvázlatából önkényt következtethetőleg a Kárpát-Egyesület szolgálatára volna rendelve s az egyes rovatvezetők és a szerkesztő a turistaforgalom és fürdőink élénkítésére irányuló tanulmányok, ismertetések, ásványvizelemzések és összehasonlítások által a mivelt körök figyelmét a rendelkezésünkre álló gyógyítóhelyekre irányítnák, egyuttal megadván mindama tanácsokat, javaslatokat, melyek e fürdőknek modern berendezés, esztétikai és közegészségügyi emelése szempontjából megkívánatnak Ily módon az értesítő

lehetőleg nélkülözhetetlen orgánumot képezne az orvosi kar, a gyógyulást igénylők és a fürdőtulajdonosok között.

4. A Kárpát-Egyesület ez idő szerinti tagjai számához képest az évi tagdíjakból, alapítványi kamatjövedelemből várható jövedelem egy részét fordítja az *Erdély* szerkesztésére és kiadására, s ehhez képest összes rendes évdíjas alapító és tiszteleti tagjainak tagilletmény gyanánt járatná e folyóiratot. A műmelléletek szaporítása, a lapok, rokonegyesületek, tudományos társulatok részeltetése céljából az előfizetések szaporítása is kívánatos lévén, saját egyesületi fiókjait a fennebbi érdekből legalább 1—1 hivatalos példány megrendelésére kötelezi s a mellett az összes erdélyrészi valamint a többi nagyvárosi kaszinókat, társasegyesületeket e folyóirat előfizetőiül hívja fel.

5. Külön kéressel fordul a Kárpát-Egyesület a magy. kir. vallás- és közoktatásügyi ministeriumhoz, az erdélyi részek egyházi főhatóságaihoz, hogy a vezetésük alatt álló felsőbb tanintézetek, középiskolák, tanító- és tanítónőképző intézetek, mindkét nemű felsőleányiskolák, szak- és polgáriiskolák, sőt a népesebb elemi iskolák tanítói és ifjusági könyvtárai részére ajánlani és megrendelni s az ifjuság közt folyóiratunkat más módon is terjesztetni kegyeskedjenek; biztosítván másfelől, hogy a közlemények hangjában és tartalmában a szerkesztőség az ifjuságra kiváló figyelemmel leend.

6. Tiszteletteljes megkeresvényt intéz a Kárpát-Egyesület az erdélyrészi és szomszédos törvényhatóságokhoz, önálló törvényhatósági joggal felruházott és rendezett tanácsu városokhoz a folyóirat pártolása, illetőleg megrendelése és megrendeltetése céljából.

7. Különös bizalommal fordul egyesületünk a hazai fürdőtulajdonosokhoz a végből, hogy saját érdekükben e folyóiratot az egyesület céljaival megegyező hirdetések beküldésével s külön megrendelések és évi rendszeres szubvencziókkal támogassák, minek viszonzásaul a folyóirat minden kitelhetőt elkövetne, ajánlattal, jó tanácsokkal, az orvosok és közönség felvilágosításával arra nézve, hogy saját fürdőink a külföldiek felett előnyben részesíttessenek, az odajutás eszközei javuljanak, szaporíttassanak. Épen azért különösebb felszólítás és megkeresés nélkül kötelességének ismerné úgy a Kárpát-Egyesület válaszmánya, mint a folyóirat szerkesztősége hatóságoknál és testületeknél a vállalat pártolói közé lépő fürdők érdekében ajánlólag és közbenjárólag felszólalni s főleg a közlekedés gyorsítása, olcsóbbá tételére irányuló indítványokkal, piacok kijelölésével, kényelmi és szépészeti ujitások megjelölésével eme fürdőtelepeket támogatni

A felhozottak és az értekezlet igen tisztelt tagjai részéről megbeszélés közben még felhozandók végcélja egyaránt oda irányul, hogy a természetől szépségben, ásványkincsekben, gyógyítóvizekben megáldott hazarészünket jóakaró

ismertetés, gyakori emlegetés által egyelőre legalább a hazai turisták gyűlhelyévé avassuk s ásványvizeinknek visszahódítsuk azokat, kik téves s tán részrehajló tanácsadók sugalmazásából sokkal költségesebb külföldieket részesítenek most pártolásban. Igy rendre-rendre hazánk határain is tultéved a mi jó és szép nálunk, a mi az emberiség üdülésére, gyógyulására felhasználható.

De hogy azt a távolabbi czélt elérhessük és pedig minél rövidebb idő alatt: a végből szükségünk van a hazarész minden jóra való lakójának, hatóságainak és testületeinek támogatására, pártolására s különösen az általam javaslatba hozott folyóirat mielőbbi létrejöttére. Méltóztassék tehát az igen t. értekezlet javaslatom felett dönteni és a folyóirat kiadását s szerkesztését a jelzett módon még ez év végével munkába vétetni.

Néhány szó a Brodnikokról.

(Néprajzi vázlat.)

Irta: Kuun Géza gr.

Nagyérdemű jeles tudósunk Hunfalvy Pál az Oláhoknak egyik a XIII. évszázban használatban volt elnevezését, a *Brodnik* nevet, a szláv *brodnik* szóval „vándor“, „der herumvagirende Mensch“ jelentésében egyeztetni s vonatkoztatja a középkori oláh pásztorokra, kik legelőről legelőre vándorolva keresték meg élelmöket.*) A *brodnik* szó „vándor“ értelme kétségen kívül áll s ez értelmében ép úgy válhatott volna ethnikus elnevezéssé, mint p. o. a keleti török *kazák* mely a Kirgizek nemzeti neve lett, eredeti értelme azonban révész**), sajkás volt s ez a szó *brodar* alakban mai nap is él az oláh nép ajkán. Brodnik alapszava *brod* a német *Furt*-tal megegyezőleg *Frankfurt* s más hasonló nevekben révet, átjáróhelyet jelent (n. *Überfahrt*, *Fähre*) s mint helynév is elég gyakran fordul elő a szláv eredetű népek által lakott vidékeken s *nik* a jól ismert szláv képző, melynek az idézett oláh alakban *ar* felel meg. Hazai okmányainkban néhány a *Brod* alapszóból képzett helynév fordul elő, így *Brodar* castr. Rasciae egy 1426-ban kelt okmányban, l. Cod. Dipl. X, 6. 811., *Brodnik* 1227-ben, *Brodna* ad Vagh poss. 1438-ban, Cod. Dipl. XI, 175., *Brodnuk*, villa olim castr. Nitr. 1252-ben, *Brodun* hungaricale in Moravia 1421-ben. Nézetem szerint *Brodnik*-ot mint ethnikus elnevezést a szó eredeti jelentésében kell vennünk s nem átvitt értelmében, még pedig azért, mert 1) az előbbi az általánosabb jelentés, 2) a Blak vagy Valach és Brodnik elnevezés ugyanazon okmányban együtt említettnek, 3) a Brodnikokról az Alsó-Bodza (Boza) és Alsó-Olt part-

*) Die Rumänen und ihre Ansprüche von Paul Hunfalvy (1883), a 77-ik lapon.

**) Az értelem átmenetet illetőleg l. ö. v. révész „der Fährmann“, *révedezni* „herumirren.“

vidékein van szó, hol a vizen való közlekedést sajkáikon talán épen ők eszközték s ez esetben e név úgy ragadhatott reájok, mint a *csajkász* a szlavóniai egykori határőrvidék egy részére Titel körül a Tiszának a Dunába való befolyásánál. Az sem épen valószínűtlen, hogy a Szörénség gyér számu szláv lakói neveztek Brodnikoknak a Dunán gyakran átkelő Oláhokat, kik az Orsova s Widdin közti részen, a vaskapun tul, „hol a Kárpátok s a szerb hegységek elsimulnak,“*) hajóztak át az egykori Mocsiából a Duna balpartjára, teheneikkel, üszőikkel, juhaikkal, sertéseikkel. Az Olt balpartján vándoréletet folytatott Kúnok saját nyelvök egyik képzőjével helyettesítvén a szláv *nik* képzőt, ezeket *Brodlik*-oknak neveztek. Oláhország délkeleti ronájának ekkor tudvalevőleg egyedüli lakói a Kúnok voltak s eme terület egy részének mai nap is használt neve: *Baragan* a kún nyelv szókinéséből való s a török *barmak* „menni“, „vándorolni“ ige származékának látszik lenni. Az Oláhoknak a Dunán való átkeléséről 1185-ben Niketas Choniates emlékezik (I., 239) s megjegyzi, hogy a Duna balpartjára települt Oláhok a Szkythákkal, illetve a Kúnokkal szövetkeztek. Azok a Blákok, kikről az 1164-dik évben Cinnamus emlékezik, a Balkán hegységtől délre laktak és semmiképen nem Moldva területén. A *Brodnik* névvel szorosán összefügg a bolgár mitológiában a révek ártalmas tündére: *bródnica*, ki a vizeken átkelőket álnokul a hullámok közé temeti. Az északi szlávok rosz indulatu vizi tündére *topilec*-nek neveztetik, mely név az *utopił*, *topił* „vizbe fúlni, „sülyedni“ igéből eredt.

II. András király 1222-ben a német lovagrend részére kiállított okmányában a nekik adományozott területet Cruceburgtól egész a Brodnikok határáig terjedőnek mondja: *usque ad terminos Brodnicorum*. Más szavakkal mondva a Bárczaság, „terra Borza“, melyet a német lovagrend a királytól bizonyos feltételek mellett kapott, egész a Brodnikok földjéig terjedt. Honorius pápa ezen adományt felemlítő még ugyanez évről kelt okmányában „ad terminos Brodnicorum“ határjelelést *ad terminos Blacorum* szavakkal magyarázza. Ama „terra Borotnik“, melyet András király a szebeni prépostságnak adott „Mons S. Michailis“ nevezetű birtokáért,**) valószínűleg Nagy-Szebentől délre az alsó Olt mentén fektűt. IX. Gergely pápa 1227-ben jul. 31-dikéről kelt levelében Róbert esztergomi érseket megbizsa, hogy a Kúnok közt s a velök határos Brodnikok földjén mint legatusa a hit dolgaiban eljárjon, prédikáljon, kereszteljen, egyházakat építsen, papokat felszenteljen, püspököket hivatalaikba iktasson s mind eme ténykedéseknél az egyház tekintélyét gyarapítsa: *cum auctoritas semper consveverit multum favoris habere in Cumania et*

*) I. Kéthy László dr.: *Az oláh nyelv és nemzet megalakulása* cz. könyve 139. lapján.

**) L. Hunfalvy Pál id. műve 83-dik lapján.

*Brodnic terra illa vicina, de cuius gentis conversione speratur.**) Ebből a fontos okmányból megtudjuk, hogy a Kúnok és Brodnikok sokat adtak a tekintély külső nyilatkozataira, hogy az Olt folyóig terjedő Kúnoknak nyugatra a Brodnikok voltak szomszédai s hogy a pápa remélte, hogy ez a nép minél előbb a róm. kath hitre fog térni. II. Endre király uralkodása végső idejében a magyar királyi czimben már benn foglaltatott a kún királyé is (*Hungarie — — — Comanieque*) s a szörényi bán az Olt folyó jobb partján mint magyar alattvaló jelenik meg. A szörényi bánságot IV. Béla király 1247-ben a János rendi lovagoknak ajándékozta néhány rész kivételével, melyeket meghagyott az oláhoknak hihetőleg előbbi királyi adomány jogczimén.**)

A német lovagrend a Borza földet csak is tizenhárom évig birta. II. Endre király tudomására esvén, hogy az adomány feltételeihez nem ragaszkodnak, 1224 ben az országból kiüzé. A Borza földdel szomszédos Brodnikok egy része, a mint fennebb láttuk, Erdélybe telepedtek, még pedig a jelenlegi Szebenmegye déli részében, hol a Brodnik név nemsokára feledésbe ment s ők is mint a többi Rumun oláhoknak (*Blach, Vlach, Valachus*, németül *Walach*, törökül *Vulach* vagy *Eflak*) nevezettek.

A figyelmes utazó s az is a ki nem utazik, ha mai nap még ilyen létezik, vajha minél inkább érdeklődnék a hazánkban lakó testvéreink múltja s jelene iránt!

A Maros-szoros.

Irta: Nemes Ödön

Mint a hajdankor népeinek, nekünk is voltak Herkules oszlopaink s miként amazoknak *Herkules oszlopai* a „világ végét“ jelentették: úgy a mi székelyeink is a Kelemen havasban sok időn át egy oly gygászai határfalat láttak, mely bátran felkölthette amaz ókori fogalmat. Talán innen van, hogy a merész képzelet e felhőkbe vesző szirtek csúcsára helyezte az Isten trónusát, midőn egy messzire ellátszó fehér szirttömbet „Isten székének“ neveztek el.

Volt idő, midőn *Déda*, e rengeteg havas lábainál elterülő szerény falu, a „ne tovább!“ intő szózatát keltette fel s hogy ezt az igazi rómaiak is respektálták, onnan tudjuk, hogy *Vécs* felől jövő kőútjok itt végleg megszakad.

Még az erőtől duzzadó rómaiak sem mertek e szirtekkel birokra kelni,

*) Theiner Mon. Hung. I. 86, — Fejér Gy. Cod. dipl. III. II. 119.

**) Darvai Móricz dr.: *Az oláhok államalkotásai* megj. a *Hunyadmegyei tört. és régészeti Társulat* VI. évkönyvében, I. a 79. lapon.

hogy útat nyissanak más, ismeretlen tájak felé, vagy mert talán hívék, hogy ezek is Herkules mennyboltot tartó oszlopai, melyeken túl a föld az óceánba vesz. . . .

Türelmetlenül vártam azt az időt, midőn e sokat magasztalt természeti látványban gyönyörködhetem s habár képzetem ezer merész képet alkotott — szellemi alkotásaimat jóval feltümlta a *való*, mely megdöbbsent, elragad és csodálatba ejt.

A tikkasztó völgy már mögöttünk maradt, midőn Dédán túl: *Galanyánál* tüde fenyő-illat csapott felénk. Még egy kanyarulat, s kocsink a Maros szűk nyílásába ért.

A vidék képe egyszerre teljesen megváltozott. . . . A Maros szilaj vize közvetlen közelünkbe tolakodik s hullámai a kövekből szegélyezett útat és a magasból alázuhant szirttömböket csapdossák, miközben a tajtékozó víztömeg tompa morajjal bukik alább . . . alább. . . .

Nagyszerű természeti látvány! Egy derékon ketté szaggatott szirtóriás, melynek bordái szédítő magasságba nyulnak fel. Jobbra, balra, a merre csak nézünk, a legfestőibb képek tűnnek föl. Itt egy hatalmas trachyt-fal, amott egy óriási dómhoz hasonló szirttömeg száz meg száz kisebb-nagyobb tornyával; majd a legbizarrabb alakzatai által csodálatra keltő tájrészletek, tátongó barlangok, szűk hegynyílások zajos vizeséseikkel és sötét fenyveseikkel tárulnak elénk. Elfásult szívnek kell annak lennie mely a természet ennyi szépségén föl nem melegszik s e nagyszerű alkotások előtt közönyös marad s nem érzi át a természet geniusának költészetét.

És e fenséges vidék mérhetlen idők óta majdnem megközelíthetlen volt, legfőlegb egy-egy elszánt lélek hatolt e rengetegbe, hol szirtől-szirtre kapaszkodva gázolt át a tajtékozó vizen.

Most e szűk völgyen át pompás kocsí-út vezet. És e keskeny út e vadregényes vidéket egyszersmind a civilizációnak is feltárta. Évek hosszú során át tartott a nagy munka, míg e hatvan kilométernyi út elkészült, míg azt a védőtöltések által oly karba helyezték, hogy az a Maros romboló árjainak ellenállhat. De e szilaj folyótól kár volna az érdemet eltagadni! Nagy szolgálatot tesz ez a fakereskedésnek, mely nélkül a felvidék éhen halhatna.

Minden tavasszal ezekre menő tutaj úszik le itt hogy boronával, deszkával és zsindegyel elárassza az országot. Kezdetben — természetesen — ez is nehezen ment s *Vig Mihály* uram, az első kísérlettevő *szomorú* véget ért s azt a követ, mely *Galanyánál* vesztét okozta, ma is mint *Vig Mihály* követét mutogatják.

Azóta sok minden megváltozott; a Maros is mind szabadabb útat tör

magának s minden kis zugban új élet pezsdül. Telep után újabb és újabb telepet találunk, sőt már *Ratosnya* kis falu számba megy.

Elragadóan gyönyörű kis hely ez. A térségen épült s 40—50 házból

Szerecsen

álló telep felett büszkén emeli fel fejét a *Lisztés*, melynek fehér, csipkézett szirtjei várromokhoz hasonlítanak.

Ratosnyán túl a völgy hirtelen összeszorul s szoros jellegűvé válik, úgy hogy *Kóbornál* és *Szerecsennél* közetlenül a szirttek alatt haladunk el, sőt azok itt-ott egészen az út fölé hajolnak.

A sok szép tájrészlet között a *Szerecsen* az, mely szirtjeinek óriási méretei és alakzatai által leginkább megragadott. Gyönyörű, impozáns kép, teljesen méltó Normánn művészi ecsetére.

Palota-Ilva.

Minél feljebb haladunk, a fenyő mind több tért foglal s már a Szerecsen szirtormát is sudar fenyők koszorúzzák, míg az átellenes hegyvonalat sűrű erdők borítják, melyeknek rengetegekben a medve kedvelt otthonát talál.

Szalárd, Melegviz, Lostyon, Templompatak mind megannyi igéző pont e vonalon; de mindezeket festőiségben jóval felülmúlja a bájos *Palota-Ilva*. Az üdeség kelleme tölt itt be mindent. Üde, tiszta itt a lég, a dús növényzet s a táj mosolygó tükrre: a Maros és Ilva eleven vize. Az alig ötven méternyire összeszorult völgyben épült kis telep igen kellemes benyomást gyakorol az utazóra s örömmel vesszük igénybe a csinos vendégfogadót, hol ha úgy tetszik, kényelmesen meghálhatunk s még az a gondolat sem nyugtalaníthat, hogy valamely bocskoros Athanáz reánk üt, mivel a csárda közelében ott öröködnék az éber csendőrök, kik mióta itt állandó tanyát nyertek, e vidék rablóromantikája teljesen kiveszett.

A ki a hegyi kirándulások kedvelője, az *Ilva* vizén fel, a *Kelemenhavas* szebbnél-szebb pontjaihoz juthat, mint a *Pietroszul, Cseka, Istenszéke, Braducson* és még annyi sok szirtóriáshoz. Ez utóbbi közelében egy kristálytisza kis tengerszemre találunk.

Ilváról az út a kitágult völgyön Topliczára, majd Borszék és Gy.-Szent-Miklóstra visz, miközben nem egy gyönyörű tájrészlet köti le figyelmünket és a merre elhaladunk elmondhatjuk Körnerrel, hogy: „Az ősidők hatalmas alakjai a ti pompátokban még fenállanak!”

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Az erdélyrészi fürdők gyógyító módjáról.

A marosvásárhelyi fürdőkongresszuson előadta:

Bikfalvi Károly dr.

Megérkezik a tavasz, a fák újra lombokat öltenek, a költöző madarak visszatérnek, megjönnek a fürdő-prospektusok is és a hosszú télen gyötrő fájaldalmaktól sokat szenvedett beteg örömteljes hálaímát rebeg, mert a fürdő-idő megérkezett és hosszas szenvedéseitől, a mint az orvosok biztatják, a fürdőn okvetlenül megszabadul. Mohó örömmel veszi kezeibe az épen most érkezett fürdőértéstitőket és családtagjaival, rokonaival és barátaival tanácskozást tart: melyik fürdőre menjen. Szívesen követné orvosa tanácsát, de az általa javasolt fürdő kissé messze vagy talán épen külföldön van, oda nem szeretne menni, mert nagy a kiadás. De aztán minek is; hiszen a fürdő-prospektusokban úgy is benne van, hogy az ő kinzó rheumája ellen a legtöbb fürdő jó hatásu, miért ne menne tehát arra, a mely családi és egyéb ügyeinek leginkább megfelel. A tanácskozás után végre megállapodnak, hogy a beteg a szomszédme-gyében levő fürdőn, a hol több jó ismerőse van, hat hetet fog tölteni.

Meg is kezdi a kurát és a hat hét leteltével, a levegőváltoztatás, nyu-

galom és szórakozás következtében kissé jobban érezve magát, hazatér. Ekkor látszólag a fürdővel meg van elégedve. De újra közeledik a tél, betegünk fájdalmai újra fokozódnak, újra reménynyel várja a tavaszt, újra átnézi az ismét megérkezett fürdőprospektusokat, de most, más fürdőt választ, mert a múlt évi nem használt neki. Még ez évben próbát tesz egy másik fürdőn s ha véletlenül ennek sem volna sikere, nem kímélve a kiadást, a harmadik évben okvetlenül külföldre megy.

Ez a kép minden évben számtalanszor ismétlődik, s azok a betegek, kik valamely hazai fürdőt siker nélkül használtak, mind a fürdőt kárhozzátják, mind annak hatását kisebbítik, pedig a fürdő nem oka, hanem a fő ok az, hogy a beteg bántalmának nem megfelelő fürdőt választott.

Fürdőink vizének összetétele és hőfoka, a mint tudjuk, igen különböző s épen e két tényezőnél fogva igen különböző gyógyító hatásuk is. — A fürdő és ásványvizek legfőbb alkotó részeit nagyjából leghatásosabb gyógyítószerünk képezik. A mint e gyógyítószereket nem alkalmazhatja az orvos minden betegség ellen, ép úgy nem lehet hasznos valamely fürdő vagy ásványvíz bármely betegségnek, hanem minden fürdő csak ama bajok ellen használható sikerrel, melyeknek a fürdő élettani hatása leginkább megfelel.

Sajnos, fürdőinkben a tulajdonképeni gyógyítás tekintetében igen sok kívánni valót tapasztalunk. I. Az egyik hiba az, hogy a legtöbb fürdő gyógyító hatása nincs pontosan megállapítva, vagyis a *fürdő gyógyjavalatai* nincsenek határozottan körvonalozva. II. Sok kifogásolni való van a *gyógyító-módban* és főleg a fürdő használatára vonatkozó szabályokban.

I. A mi az elsőt illeti a fürdőző közönség érdekében igen fontos megállapítani a *fürdők gyógyjavalatait*, vagyis azt, hogy az egyes fürdőket minő betegségek ellen lehet sikerrel használni. A nagy közönség és sok esetben még az orvosok is, a fürdő javalatára vonatkozó tudnivalókat a fürdő-értésítőkből meritik. Általánosan ismeretes, hogy a legtöbb fürdő-prospektusban egész sorozata van leírva a bántalmaknak, melyek ellen a fürdő igénybe vehető. A fürdőtulajdonosok, illetőleg bérlők a reklám kedvéért fürdőhirdetéseikbe minél több betegséget igyekeznek felvenni, azt remélve, hogy ezáltal fürdőjük látogatottsága emelkedni fog. Annyiban mindeniknek igaza van, hogy a fürdés mégis csak jobb, mint a nem fürdés, s így a legtöbb beteg javulni fog, de ily javulást rendszeres fürdés mellett talán otthon is elérhetett volna. A közönség e hirdetések által gyakran félre lesz vezetve, mert sok beteg a fürdőprospektusok csalhatatlanságában bizva, előleges orvosi tanács nélkül megy fürdőre. A legtöbb fürdőn pedig rendszeresen mindenkit befogadnak, minthogy vizsautasítani valakit tulajdonképen nem is lehet. Így igen sok beteggel megtör-

ténik, hogy rendre járja a fürdőket, a míg több próbálgatás után bajának megfelelőt talál. E kísérletezés azonban a fürdőző közönségnek igen sok idejébe és pénzkiadásába kerül, a minek az a káros hatása van, hogy sok beteget a fürdőzéstől elriaszt, másokban pedig megingatja a fürdők jó hatása iránti bizalmat.

A fürdők jó hírvének megtartása és a fürdés iránti hajlam fokozása érdekében szükséges tehát, hogy a közönség helyes tájékozást nyerjen a fürdők hatásáról, a fürdőtulajdonosok, illetőleg bérlők pedig saját érdekükben helyesen fognak cselekedni, ha hirdeteéseikben csak azokat a betegségeket sorolják fel, melyek ellen fürdők biztosan hatnak. Az osztrák és német világfürdők gyógyjavalata nem oly kiterjedt, mint a legtöbb helyi érdekű fürdönké s vendégeiknek száma még is óriási. Karlsbadról mindenki tudja, hogy annak vizét majdnem kizárólag az emésztő szervi bajok ellen használják s ennek daczára évenként mégis mintegy 25—30.000 fürdővendég keresi fel. E fürdők világhírüket bizonyára nem azzal alapították meg, hogy mindenféle beteget összeszűdittek, hanem inkább azzal, hogy csak oly betegeket igyekeztek oda vonzani, a kiket biztosan meg is tudtak gyógyítani.

Nálunk is arra kell törekedni, hogy egyes fürdőink felé azokat a betegeket tereljük, kiket az illető fürdő meg is gyógyít. Fél sikerrel, kisebb foku javulással nem kell megelégednünk, mivel a természet bőven megáldotta haza részünket fürdőkkel, úgy hogy majdnem minden betegség ellen találunk biztos hatást. Szükséges tehát azért lehetőleg pontosan megállapítanunk fürdőink gyógyító hatását.

A fürdők gyógyító hatását pontosan megállapítani kissé igen terjedelmes. Az erdélyi részeken mintegy 40 ismertebb fürdő van. Ezeknek gyógyító hatását egyenként megállapítani nagyon hosszúra nyúlna, úgy hogy arra napok kellenének. Igen hosszúra terjedne a tárgyalás akkor is, ha fürdőink hatását csoportonként állapítanók meg, mivel ekkor is, eltekintve a tengeri fürdőtől, 9 csoportot kellene tárgyalás alá venni. — E tárgy különben tisztán orvosi s hozzá úgy is csak orvosok szólhatnának. Orvosoknak a különböző fürdőcsoportok hatása felett vitatkozni, egészen felesleges, minthogy ők e hatásokat úgy is ismerik. Annál kevésbé ismeri azonban a fürdőző közönség, s vele kell megismertetnünk, hogy az a kincs, melyet *Hankó Vilmos dr.* kített művének *Az erdélyrészi fürdők és ásványvizek leírása*-nak kiadásával egyesületünk feltárt, — miképen értékesíthető legjobban. — Erre nézve a következőket bátorodom javasolni a t. kongresszusnak :

Adjon ki az erdélyrészi Kárpát-Egyesület népszerű modorban irt kis füzetet *Az erdélyrészi fürdők és ásványvizek gyógyító hatásáról* czimen, mely-

ben a főbb fürdőteni elvek előrebocsátása után legyenek fürdőink és ásványvizeink a szokottabb fürdőteni rendszer szerint csoportosítva, s legyen röviden előadva, hogy a különböző fürdők és vizek miképen hatnak az emberi szervezetre és mely betegségek ellen vehetők igénybe. Egyuttal minden osztálynál legyenek feltüntetve a hasonló összetételű és hatásu nevezetesebb külföldi és hazai fürdők, hogy a nagy közönség azonnal tájékozást nyerhessen a különböző vizek hatásáról, továbbá arról, hogy ama világhírű fürdők, illetőleg vizek helyett hazarészünkben, melyeket lehet hasonló sikerrel használni. Hívja fel az egyesület a fürdőtulajdonosokat és fürdőigazgatóságokat, hogy fürdőhirdetéseikbe csak azokat a bajokat vegyék fel, melyek ellen fürdőik biztosan hatnak. Minthogy fürdőink hatásáról ismereteink még igen kezdetlegesek, s különösen fiatalabb és kisebb fürdőinkről mondhatni alig tudunk valamit, — igen czél-szerűnek látom fürdőinkben behozni a *fürdőhatástani statisztikát*. E czélből tisztelettel indítványozom, hogy az egyesület kérje fel a fürdőorvosokat, hogy az egyesület által nekik kiküldendő rovatos iven minden fürdőidő végén betegségek szerint állítsák össze, hány beteg vette igénybe a fürdőt, hány gyógyult, javult és hány ment el gyógyulatlanul. A kitöltött iven az Erdélyrészi Kárpát-Egyesülethez visszaküldendők s az egyesület az így beszerzett adatokat feldolgoztatva, folyóiratában közzétenné. Ily módon évenként igen becses adatok birtokába juthatunk fürdőink gyógyító hatását illetőleg és néhány év mulva biztosan megtudnók állapítani kisebb fürdőinkre nézve is ama bántalmakat, melyek ellen azok legsikeresebben hatnak. Fontos ismeretek birtokába jutnának ezáltal az orvosok, s minden évben tudomást szerezvén összes fürdőink gyógyító hatásáról, jobban megtudnák választani a hazai fürdőt, melyre betegeiket küldeni szándékoznak. De sokat nyerne maga a közönség is, — évenként látva a megbízható számokat, a melyek mutatják, hogy valamely fürdőn milyen bántalmaktól hányan szabadultak meg. És végre' legtöbbet nyernének fürdőink, különösen az újabbak és kisebbek, mivel a közönség évenként tudomást venne róluk, hogy legalább azok is léteznek.

II. A mi a tárgy 2-ik részét, a *fürdők tulajdonképpeni gyógyító módját* illeti, abba mélyebben nem avatkozhatom bele, mivel az a fürdőorvosok dolga. Minden fürdőre nézve annak orvosa tudja legjobban, mikép lehet annak vizét ivókurára, illetőleg fürdésre legsikeresebben használni.

Mindazáltal néhány rendszabályt, melyeket fürdőinken meghonosítani kell, el nem mulaszthatok fel nem említeni s ezért indítványozni bátorkodom, hogy egyesületünk hasson 'oda, miszerint azon fürdőinken, a hol azok életbe léptetve nem volnaak, életbe léptetessenek.

Minden beteg mielőtt a fürdést megkezdi saját érdekében a fürdő

használatára nézve kérje ki a fürdőorvos tanácsát és utasítását. Nálunk igen sok fürdőn a betegek egy része minden orvosi utasítás nélkül fürdik, egészen úgy a mint jön, ma melegebb, holnap hidegebb vízben, ma csak 10 perczet, másnap 2—3 órát. Természetesen ez jó nem lehet, mivel minden fürdő a szervezet működéseiben változásokat idéz elő, s ha valaki a fürdőt nem okszerűen használja, nem hogy javitana baján, hanem gyakran árt. Az orvos ismervén a test működéseit, valamint a fürdő hatását, legjobban megtudja itélni, hogy az egyes betegeknek milyen fürdő a legcélszerűbb. — Gondoskodni kell fürdőinken lehetőleg arról, hogy a betegek az egészségesektől elkülönítve legyenek. A fürdőkre nem csak betegek, hanem egészségesek és üdülők is járnak. Ezeknek nem a gyógyulás, hanem a szórakozás és multság a főczéljuk. A betegeknek ellenben nyugalomra van szükségük. Azért, hogy az előbbieket az utóbbiakat ne zavarják, minden fürdőn figyelmet kell fordítani a betegek lakásaira. A mulatóhelyek ezektől lehetőleg távol legyenek, hova a zaj nem hallszik. — Minden fürdőben gondoskodni kell a kellő számú felügyelő és felszolgáló személyzetről. — Legyen minden fürdőben házirendszabály megállapítva, a fürdés időtartamára és a fürdés utáni magatartásra nézve. — Figyelem fordítandó minden fürdőn a lakások egészséges voltára és az étkezésre. Az utóbbira nézve tanácsos az étlapon megjelölni vagy esetleg kifüggeszteni, hogy bizonyos kura mellett, milyen étrend legajánlatosabb a betegeknek. — Végre újabb és kisebb fürdőink érdekében igen célszerűnek tartanám, ha az egyesület folyóiratában időnként *fürdő berendezési terveket* közölné. Ez által a kisebb fürdők tulajdonosai hasznos utbaigazítást kapnának arra nézve, mikép kell egy fürdőt létrehozni, felszerelni s esetleg tovább fejleszteni.

Ezekben foglaltam össze megjegyzéseimet fürdőink gyógyító hatása és gyógyító módjaira nézve és most kérem a kongresszus tisztelt tagjait, hogy becses megjegyzéseiket javaslataimra nézve megtenni, illetőleg azokat elfogadni méltóztassanak.

Kirándulás a gyógyi fürdő környékére.

(A máda-balsai sziklaszoros.)

Irta: Téglás Gábor.

A külföldi fürdők vonzóerejét a kényelmes berendezés, figyelmes szolgálat, a csín és rend példás gondozása mellett a kirándulási célpontok sokasága és könnyen hozzáférhetősége is fokozni szokta. Sőt akárhány nagy hirre jutott és költséges gyógyítóhely összes előnye a környezet bájában és változatosságában összpontosul.

Fejlődő balneológiánk irodalmának tehát kiváló figyelemmel kell hogy legyen a gyógyítóhelyek ismertetésén felül azokra a pontokra is, melyek a tudót erősítő ideg- és izomedző kirándulások méltó színhelyeiül kínálkoznak s hatóságoknál és tulajdonosoknál egyaránt erélyesen sürgetnünk kell az ilyen pontok könnyű, gyors és olcsó hozzáférhetővé tételét. S hogy e tekintetben a kitartó irodalmi tevékenységnek mily nagy hatása és eredménye lehet: arra nézve elég a *Rigire* utalnunk, mely e század elején még csak egy kis vidék búcsujáró s tavaszi népnepi színhelyéül szolgált s melyet néhány lelkes tanító buzgalma juttatott a művelt világ megérdemelt bámulatához. A mai napság évente százezrektől látogatott s a gázvilágításig minden kényelmi felszereléssel pazarul rendelkező *Giessbach* egy öreg tanító csüggedetlen fáradozásának köszönheti feltűnését és milliókra menő évi pénzforgalmát. Jó ezekről tudomást vennünk nekünk erdélyrészeknek, kik a turistaság legkezdetén vagyunk s a kik egy-két csalódás után csüggedéssel eresztjük le rendesen tollunkat.

Ez alkalommal az erdélyi fejedelmek kedvencz nyári üdülő helyéről, a rómaiak által annyira kegyelt gyógyi thermak környékéről kívánok pár tájékoztató sorral beköszönteni. Igaz, hogy nem díszlenek a közel hegylejtőkön ama rengetegek, melyek Bethlen Gábor, Rákóczy György, Apaffy Mihály fénykorában délceg fejedelmi vendégek zajától visszhangzottak; de a melegforrásoknak vizuhatagok alakjában leszökellő csermelyétől, alig 3 kilom. távolságban éjszak felé, három irányban szétnyíló völgyek mindenike oly elragadó szirtszorosokat tár az utazó elé, melyekért külföldön rég lelkesedni tudnánk.

Ha balra fordulva, *Mádának* inkább lóháton és gyalog járható útjára szánjuk el magunkat: a cseresznyéiről hírneves helység mögött egyszerre elzárul a völgy előttünk. A nagy és kis *Pilis* (Plesia máre és mike) égbenyuló sziklagulája oly közel simul egymáshoz, hogy alig surranhat köztük ki a balsai patak s még gyalogösvényt sem erőszakolhattak ki maguknak az emberek. Az átjutást tehát csakis tiszta, száraz időben kísérhetjük meg, mivel zivatarok, hirtelen esőzések elől alig lehetne gyorsan elmenekülni a 3 kilom. hosszú s egyetlen mellék kijárával sem rendelkező szorosból. Hanem tájképíleg éppen e veszélyes jellegénél fogva első rangu helyet érdemel szorosunk.

Alulról bemenet jobbra egy elfalazott barlangot pillantunk meg. A lőrések elég világosan hirdetik a barlang egykori jelentőségét, midőn a török-tatár csordák által szorongatott lakosság itt vala kénytelen féltett holmijával menekéket keresni. A szirtszorosból kizuhogó patak idylli fekvésű malmot működtet, melynek tulajdonosa ugyancsak megbámulja, ha uri ruhás vendéget lát a félelmes *Tyejába* (kulcs) behatolni. Még a nép sem örömet látogat oda, mert a meredek szirtfalról alazuhanó kövek már nem egyszer idéztek elé váratlan

szerencsétlenséget. Azért az óvatos turistának nem felesleges egy pár hirtelen paizsul alkalmazható deszkaszálról gondoskodni s alkalmas kísérővel tenni meg a legalább is egy órát igénylő utat.

A Plesia mare és Plesia mike közé bevágott sziklaszoros égre szökellő szirtfalának lábához simulva csörgedez a kis patak, mintha maga is remegne a fenyegető szirttömegek lezuhanásától. Az első fordulónál a jobbparti meredésnél egy megközelíthetetlen barlang ivézete tátong alá. A népfántázia *Beserikuca* (templomocska) névvel tünteti ki s a hegyi szellemek tanyáját oda helyezi. Majd oly meredekké alakul a partszegélyzet, hogy csakis a kiálló sziklapárkányokon kapaszkodhatott meg egy-egy tengődő köris, borostyán és nyirbokor, mintha a természet is enyhítgetni próbálná e sziklák kietlenségét. A hol lankásabb horpadások vájódnak ki, ott meg a folyvást porladozó görélytömeg teszi nehézé a közlekedést, oly annyira, hogy elég egy könnyen tovasiető kecske lábnyoma s azonnal kőlavina támadhat.

A látnivalók gazdag sorozata minden fordulónál váltakozik s majd magános bástyaszerűleg lekoptatott szikladarabok, majd meg csipkézetes, horgos, tarajos alakzatok válnak ki. Olykor majdnem összeér felettünk a boltozat s az ég azurjának egy keskenyke szalagja is alig dereng át a magasság félhomályán. Pár ponton langyos források törnek elé; de a patak vizével azonnal vegyülve nem különíthetők el.

S a mint ott lenn a mélységben hollyongunk, szinte szorulni kezd lélekzetünk s epedni kezdünk az isten szabad ege és napja után. Mintha mélységes barlang földalatti csarnokaiból bukkannánk elé: oly jól esik üdvözlőnk a felső kapuzatnál Balsa felett kitáruló barátságos völgyet.

E regényes s csakis elszánt férfiak által bejárható sziklarepedéstől alig $\frac{1}{4}$ óra alatt, a megyei uton *Erdőfalvára* s onnan $1\frac{1}{2}$ óra alatt *Gyógyra* térhetünk vissza.

A ki többre bátorodik s az Erdőfalvánál kialakult nagyszerű sziklasorozat iránt fogékonysággal bír: az az Erdőfalván alul és felül megnyíló sziklahasadékokat se fogja elkerülni. Az alsót rövidségénél fogva könnyű szerrel végigjárhatjuk s itt bucsúzóul az erdélyi magyarság dicső apostola, fejedelmi bőkezűségű Mecaenasa: *Kun Kocsárd* gróf nevével kitüntetett barlangnál piheuhetjük ki az egy napra számítható kirándulás fáradalmaikat.

Vajha minél többen felbuzdulnának e sorok olvasásán s figyelmükre méltatnák ezt a ritka szépségű tájat, melyet, hogy nem emleget a magyar turistaság is oly áhitattal, mint az Ampezzot s a tridenti dolomitcsoport egyes részleteit, úgy látszik legfőképen azon mulik, hogy nagy közelsége és aránylag könnyen

bejárhatósága daczára alig vesz felőle a nagy közönség tudomást s épen e miatt össze-vissza néhány természetvizsgáló adózhatott még itt a természet nagyszerűségének. De e vállalat egyik feladata épen a figyelemkeltés lévén, kész örömet ragadom meg az álkalmat, hogy odavezessem olvasóim figyelmét, hol a természet szépségei mellett az Emke egyik legszebb alkotásának: az algyógyi Kun-földmives iskolának s nagyszerű fundatorának is leróhatjuk a tisztelet oly édes és jól eső adóját.

A kalotaszegi és erdélyi magyarságról.*)

Irta: *Jankó János* dr.

I. Uti emlékek.

Mikor az E. M. K. E. mélyen tisztelt Kolozsvár városi választmányának rendkívül megtisztelő meghívását kaptam, hogy e diszes közönség előtt felolvasást tartsak, természetesen találtam, hogy e meghívás engem csak mint etnografust illethetett. Bizonyos aggodalom tölt el most, mikor távol állva minden szépirodalmi és politikai működéstől. egy nehéz tudománynak, a néprajznak kell szószólójává lennem az önök diszes tarsaságában, mert érzem, hogy önök, hölgyeim és uraim, érdekeset várnak tőlem, holott én kutatásaimban csak az igazat kerestem. Hiszem azonban, hogy a mi nekem e felolvasásra bátorságot adott, az önöknek türelmet fog adni a meghallgatásban, és ez tárgyamnak magyarsága.

Még ez év folyamán lesz szerencsém egy könyvet közrebocsátani, melynek czime *Kalotaszeg magyar népe*. A munka azt a néprajzi anyagot foglalja egybe, melyet a Kalotaszegen gyűjtöttem össze. Hangsúlyozom, hogy csak anyagot tartalmaz, melyet rendszeres módon adok elő, de a legkisebb következtetés vagy eredmény levonása nélkül. Engedjék meg, hölgyeim és uraim, hogy midőn a felolvasó asztal elé lépek, felolvasásom tárgyául annak elmondását válasszam, a mi e könyvben megírva nincs, a munka történetét.

Az utolsó években nagyobb utazásokat tettem a Keleten s lelkem pihenésre vágyott, csendesebb vidékre kíváncszott. Ilyen viszonyok közt ért *Herrmann* Antal dr. barátomnak, a magy. népr. társ. érdemes titkárának meghívása, keressem őt fel Jegenyén. 1890. augusztusában ezt örömmel meg is tettem s így jutottam először a Kalotaszegre és Erdélybe is. Az a rövid pár hét azonban, mit ott tölthettem, korántsem mult el pihenésben. Akár az új vidék és nép ingere, akár a munkához szokott lélek vágya kergetett, ez idő

*) Felolvasta szerző az E. M. K. E. 1891. december hó 12-én tartott estélyén Kolozsvárt.

alatt anyaggyűjtés foglalt el s Kalotaszegnek hat faluját bejártam, népszokásait, viseletét, erkölceit, babonáit stb. leírtam. E kutatások képezték az első alapot s adták azokat a főhelyeket, melyek köré a további vizsgálatokat csoportosítottam. E főhelyek *Bánffy-Hunyad, Körösfő, Jegenye, Egeres, Nagy-Kapus, Bogártelke*. E kutatások győztek meg egyszersmind arról, hogy a katolikus Jegenye néprajza a Kalotaszeg többi ref. falvaival csaknem teljesen azonos s hogy különbség csak az egyháziakkal kapcsolatos szokásokban nyilvánul.

E rövid tartózkodás után ismét a külföldre mentem s csak az idén tavasszal térve vissza, gondolhattam újból a tavaly annyira megszeretett Kalotaszegre. Ez alkalommal azonban már rendszeresen kidolgozott tervvel indultam el s uton töltöttem az egész június hónapot. Ez az utazás meglehetősen csendes volt, mert feladatomból azt tűztem ki, hogy a részletes kutatáshoz a kellő alapot megteremtsem. Amíg tehát mult évi gyűjtésem néhány főbb falura szólt, most már tárgyi szempontokat követtem s igyekeztem azt a néprajzi vázlatot egybe állítani, mely immár lehetőleg magában foglaljon mindent a helyi különbségek megjelölése nélkül. Bár tudtam, hogy p. o. a lakodalmi szokások részben eltérők a Kalotaszeg különböző falvaiban, egyelőre azonban a különbségeket meg nem állapíthattam, hanem a lakodalmi szokások közös típusát igyekeztem összeállítani. És ez így ment minden részleten végig és végeredményben ez képezte a részletes kutatáshoz való szélesebb alapot.

Utamat júliusban meg kellett szakítanom, a Bihar tulsó magyarországi oldalán levén elfoglalva, hogy csak augusztusban folytassam azt. Most már a legnagyobb feladat állott előttem: megszerezvén a néprajzi kutatás alapját, vizsgálnom kellett, hogy ettől mily eltérések nyilvánulnak, még pedig nemcsak a Kalotaszeg jelzett több falvait, hanem az egész Kalotaszeg minden egyes falvát véve figyelembe és sorra. Itt azonban már igen nagy akadályok merültek fel. Az említett feladat értelmében a Kalotaszeg összes falvait be kellett utazni, ámde mennyi az összes? Már eddigi vizsgálataim arról győztek meg, hogy a Kalotaszeg nemcsak a Körös-Kalota völgyében fekvő falvakból áll, hanem azokon is túl terjed. De meddig terjed? Magában foglalja talán azt az egész magyar népszigetet, mely Kolozsvár centruma körül az oláhságba beékelve terjed el vagy csak néhány falu tartozik hozzá s azután egy más néprajz kezdődik?

Ez a bizonytalan végű utazás kikerülhetlen volt. De az ilyen uton legfontosabb a teljes függetlenség és akkor lépett elém a második nehézség, a független utazást biztosító pénzalap, s ha az eddigi utazásokat takarékossgal, a vendégszeretet gyakoribb igénybevételével s így könnyebb szerrel tehettem meg, erre most még csak nem is gondolhattam, mert utazásom hónapokig nem terjedhetett, s időm értékesítése rendkívüli követelően lépett elém. Itt

nyújtotta nekem *Gyarmathy* Zsigmond királyi tanácsos ur azt a nemeslelkű segítséget, melylyel örök hálára kötelezett s mely nélkül vállalatom eredménytelen lett volna. Az ő buzgólkodása következtébeu ugy az ő saját, mint *Sombory* Lajos országgyűlési képviselő, a bánffy-hunyadi takarékpénztár és *Semsey* Andor, a tudományok ez ismert Maecenása adakozásából az utazások költségeinek fedezésére, valamint az ezek alapján irandó tanulmány támogatására 390 frt alap gyűlt össze.

Ügyem lelkes támogatóinak ez áldozatkészsége azonban most egy más kérdést tett lelkiismereti kötelességemmé, melynek megoldása majdnem nehezebb volt, mint az anyagi kérdésé. Az ilyen néprajzi vizsgálatnak két kiegészítő függeléke van, melyek nélkül a munka lehet tökéletes, de nem teljes; és ez a két fejezet, melynek anyagát én eddig nem gyűjtöttem, a nyelvészet és népköltészet. Ehhez a feladathoz külön emberre volt szükségem, olyan emberre, a ki nemcsak nyelvészetileg képzett, nemcsak a Kalotaszeg nyelvét ismeri, hanem jó füle van s a legapróbb tájszólási sajátást is észreveszi, megfigyeli. Utitársamtól azonban én még mást is követeltem. Éreztem azt, hogy az én néprajzi kutatásom, bármily alapos és részletes is legyen, elvégre mégis csak alap marad, melyhez aztán ezer és ezer újabb, apró, nem jelentékeny, de mindenesetre érdekes jelenség megfigyelése fog járulni, mely azonban már nem az én, hanem egy vagy több ide való kalotaszegi ember feladata leend. Utitársamtól tehát azt is kívántam, hogy ha nem is kész etnografus, de legyen éles szeme, melylyel époly finoman észreveszi és megfigyeli a néprajzi jellemeket, mint fülével meghallja a nyelvi különbségeket. Tudtam azt, hogy erre kész embert nem kapok, de meg volt bennem a készség, hogy az illetőt belegyakoroljam a megfigyelésekbe, ha egyáltalán arra való szeme van, s belevezetem abba a vizsgálati módszerbe, a melyet magam sem itthon tanultam meg. Ha ezekhez hozzáfűzöm azokat az apróbb követeléseket, minő a legteljesebb egészség, a legmértékletesebb életmód és végül a feltétlen alárendeltség, a mi keleti utaimon tett tapasztalataim következtében célom érdekében láttam szükségesnek, méltatni fogják önök, hölgyeim és uraim, hogy erősen aggódtam, ilyen utitársat találok-e?

Nos, hát találtam. S a mily különös volt a mód, a melylyel utitársamat felfedeztem, örömmel mondhatom, a sikerre büszkélkedhetem. Mint tudják önök, tavaly egy kis lap jelent meg a *Kalotaszeg* czimmal, mely arról volt nevezetes, hogy Budapesten szerkesztették, Kolozsvárt nyomták s Bánffy-Hunyadon jelent meg, mig az idén -- talán a sok utazástól — elhalálozott. Én mint a vidék kutatója, a lapnak figyelmes olvasója voltam s már a legelső számokban meglepett egy kis néprajzi közlés a *Bejáró legényekről* Czucz

János tollából. Később ezt követte a Kalotaszeg nyelvjárásának alapos és kimerítő leírása ugyanattól s én örömmel gondoltam arra, hogy egy épen ilyen embert kerestem. És akkor előállottak a kételyek. Azt láttam, hogy az illető alapos nyelvész, de hát van-e jó szeme, a mi az etnografusnál a fő; aztán ki ő, micsoda, milyen korú, tarthat-e velem, kész lesz-e erre, kibírja-e az utat, a munkát, megférünk-e stb. stb. Gyarmathy urtól megtudtam, hogy Czuczka János kalota-szent-királyi igazgató-tanító, s a mi egy kis aggodalommal töltött el, gyermek apja s egy kedves kis feleség ura. Gyarmathy urral azonnal közöltem 4 tervemet, kételyeimmel együtt, ő örömmel fogadta azt, s személyesen ismervén Czuczka urat, ajánlotta, hogy tegyek próbát vele, ha sikerül jó, ha nem, több is veszett Mohácsnál.

Az előkészületeket ezután rövid néhány nap alatt bevégeztük én megismerkedtem Czuczka urral, felszólítottam a kutatásban való részvételre, természetesen a rendelkezésemre álló alap terhére, aztán összecsomagoltunk. még egyszer bucsút vettünk Gyarmathy ur kedves körétől és megkezdtük utunkat. Nem mondom el, hol mindenütt jártunk, hanem utunk néhány oly részletét fogom ez alkalommal ecsetelni, melyek a mi kutatási módszerünket jellemzik s a vizsgálatok körül felmerülő számtalan apró akadályal ismertetnek meg.)*

Legelső sorban Czuczka urat tanulmányoztam; kíváncsi voltam tud-e kérdezni, faggatni. Mert nem oly könnyű dolog ám az, úgy kérdezni, hogy arra oly feleletet kapjunk, ami teljesen jellemzi a nép gondolkozását. Mert, hogy egy példával éljek, ha azt kérdem a paraszttól, hogy az utcáról bevívó s gyalogosoknak szolgáló kis ajtót hogy nevezi, azt feleli rá, kis ajtó, de ha rámutatok s úgy kérdem, hogy hívják ezt, azt feleli: Utc' ajtónak. S így is hívja azt az egész Kalotaszeg. Vagy hogy még jellemzőbb példát hozzak fel, a bögrét *rátónak* nevezik a Kalotaszeg déli részében a Felszegen; ha most alszegi embertől kérdem, hogy hívják ketek a saját szavukkal a rátót. azt feleli, hát rátónak, de ha rámutatok az edényre s úgy kérdezem, akkor annak neve: *szilke*, s tényleg az Alszeg és Felszeg közti különbségek közül ez a legérdekesebbek egyike, melyet szilági befolyásnak vagyok hajlandó tulajdonítani.

Czuczka barátom a vallatási hibákba gyakran beléesett, de azért megelégedéssel láttam, hogy örömmel tanul és gyorsan halad és nemsokára a leggyakorlottabb és legügyesebb utitársam lett. Pedig első nagyobb állomásunkon

*) A bejárt falvak jegyzéke a következő: Bázffy-Hunyad, Magyar-Bikal, Damos, Farnos, Magyar-Gyerő-Vásárhely, M.-Gy.-Monostor, Jákótelke, Körösfő, Magyaró-Kereke, Nyárszó, Sárvasár, Kalota-Szent-Király, Sztána, Magyar-Valkó, Zentelke, Zsobok, Nagy-Almás, Kis-Petri, Kalota-Petri, Kis-Kapus, Nagy-Kapus, Egeres, Jegenye, Bogártelke, Darócz, Türe, Inaktelke, Mákó, Méra, Szucság, Vista, Bács. — E falvak még kettőnek, Ketesd és Bábonynak hozzászámításával a Kalotaszeghez tartozóknak állapították meg.

Magyar-Valkón kemény próbánk volt. A havasok aljában fekvő eme kis faluban Mihálcz tiszteletes úr kedves családjának vendégei valánk. Kinyomoztuk, hogy van a falunak egy vén vadásza, aki ismeri az egész határt. Felkérlettük szépen az öreget, de az csak este ért rá. 8 órakor aztán feljött, megvacsorázott, bort is kapott s aztán hozzáláltunk a vallatáshoz, melyen a tiszteletes ur egész családja jelen volt. A határelnevezések feljegyzése simán ment, csak hogy a mint az azokhoz fűződő babonás hiedelmek felől kérdeztem az öreget, elhallgatott. Egy pár elejtett szavából azonban kivettem, hogy tud az öreg azokról is. A tiszteletes ur segített neki, de a dolog nem ment, se szó, se bor nyelvént nem oldá meg. Kilencz órakor felkértem a tiszteletes urat és családját, menjenek aludni. Azok visszavonulván, én a dologról az öreggel többet nem beszéltem, hanem kezdtünk inni. Közben a ház elcsendesedett. Akkor aztán elmondtam a vén vadásznak, hogy én a közeli Damos mellett éjjél után láttam egy fehér embert, aki bizonyára rossz volt, meg vala babonázva. Az öreg erre megszólalt: Nem lehet az rossz uram, hiszen a fejér emberek jók, meg a rosszak sem járnak éjjél után. És ezután megoldódott az öreg nyelve és elmondta a rosszak vagyis boszorkányok oly tökéletes monografiáját, hogy azt később alig valamivel kellett kiegészítenem. És aztán beszélt egy sereg borzalmasnál borzalmasabb dologról, kisértetekről, lidérczről, a csinálásról, átkokról stb. s bármily higgadtan is vizsgáltuk a dolgokat, belenyulva az éjbe, kimerülve a nappali utazástól s idegessé téve a csaknem 2 órai eredménytelen faggatástól, meg-megborzongtunk a kisértetektől, kiket a vén vadász oly elevenen irt le, varázsolt elénk. A vallatás éjjélíg tartott, Czuczka kérdezett és én irtam. Másnap Mihálcz ur nagyot bámult, hogy mennyit tudtunk az öregből kivenni. Persze a papja előtt nem beszélhet ilyen istentelen dolgokról.

Nem kis akadály volt néha a népből való egyesek tudákossága. Magyarókereken vagy hét embert vallattunk ki egyszerre; együtt voltak mind; a határelnevezéseket irtuk össze s az azokra vonatkozó népies magyarázatokat. Volt köztük egy, aki meglepő találmányosságával minden nevet meg tudott magyarázni. Ez feltűnt nekem már az első magyarázatoknál, mert magyarázatait a többi nem ismerte s mert a naiv hazugságok bélyegét viselték magukon. Ránéztem Czuczára, ő én reám, mosolyogtunk egyet, s tudtuk, hogy hazudik az ipse. Hanem a naiv észjárásu, különben tisztességes paraszt, ha tudákossági vágyból hazudik is hazugságában következetesen megmaradni nem tud s így elég volt néhány keresztkérdés, hogy zavarba ejtsük s ellenmondásokba sodorjuk, mire aztán a többiek is kikaczagták, miért akart mindent tudni. A gyakorlat következtében azonban annyira megismertük a nép gondolkozását, hogy néhány szóból már meg tudtuk ítélni, igazat mond e mediumunk vagy nem.

Itt-ott nem kis akadályunkra volt az értelmiség elfogultsága: nagy baj ez ott, a hol az értelmiség egy emberből p. o. a papból áll. Egy helyütt megtörtént, hogy a falu papja, a kihez mediumért folyamodtunk, szerzett is egyet, de mikor ez belépett, azt mondta neki: Hallja keed pedie jól vigyázzon, mert ezek az urak adót akarnak kivetni. És az öreget másfél óráig hasztalan ostromoltuk kérdéseinkkel, nem vallott. Ugyanott történt meg, hogy ugyanaz a lelkész régi egyházi iratok létezését eltagadta s így azokat se vizsgálhattuk meg, szóval e helyről igen kevés eredménnyel kellett visszavonulnunk. Minthogy az egész utazás alatt az ev. ref. egyház pásztorai részéről mindenütt a legszivelebb fogadtatásban részesültem, legyen szabad e kivételt képező egyetlen falu nevét elhallgatnom.

A magunk részéről mindig kötelességünknek tartottuk a papokat felkeresni, de nem ritkán csak munkánk befejezte után tettük azt. Zentelkére nagyon fáradtan érkezve meg az öreg Lázár zsidó kocsmájába ültünk be, mert sok népet láttunk ott; volt köztük két fiatal magyar, akikről az a hír járta, hogy a falu legjobb verselői. Meghívtuk egy pohár borra, azt követte egy második, egy harmadik, s attól aztán mondtak verseket, még pedig olyanokat, amelyeket eredetiségeért nemcsak lejegyeztünk, de gyűjteményünkbe is felvettünk.

De hopp! lakatos cigányok jönnek. Pompás typus! Ezeket le kell fényképezni! Behívjuk őket, nem jönnek; kínáljuk borral, pálinkával, nem kell nekik; rájuk kiáltok, ha rögtön meg nem állnak, pandurral állítatom őket elő. Ez hatott, előállottak s mi le fényképeztük őket. Akkor adtam nekik 10 krt; persze negyedóra múlva már visszajöttek, hogy fényképezem le még egyszer őket; akkor már nem kellett. Bizonyára sokan kérdik önök közül, volt-e jogom és hatalmam azt mondani, hogy pandurt hivatok. Bevallom, nem, mert a magyar földrajz-társaság ajánló levelén kívül sem fermán, sem ukáz nem volt a zsebemben, hanem a tudomány érdeke ilyen apró visszaéléseket sokszor megkövetel. Különben, ha önök ezt kifogásolják, kész vagyok feljeleníteni magamat.

Még egyszer vitt rá a kényszerűség erőszakos fellépésre. Jegenyéről Körösfőre gyalogoltam egy alkalommal, mikor láttam, hogy az út mellett pásztorfiúcskák játszanak késsel. Az etnografus kötelessége ilyenkor azt kérdezni, mit játszanak. Közibük mentem s a játékot abba hagyták. Kérdezem őket, azt felelik *dalabikát* játszottunk. Mi az a dalabika? Nem akarnak felelni s mert a fényképkészülékemet magával hozó emberem akkor ide ért, a készüléktől megijedtek, felugrottak s kezdtek futni. Nem engedhettem, hogy elfussanak, hiszen akkor meg nem tudom, mi az a dalabika. Csendesesen elővettem a revolveremet s az agyát feléjük fordítva, rájuk kiáltottam: Ha itt nem maradtok,

lövök. A fiuk visszajöttek, beszélni kezdtek és elmagyaráztak mindent s mikor magam is kezdtem velök játszani, egészen bizalmasak lettek s mondhatom, nem a legérdektelenebb volt, a mit tőlük tanultam.

Néha még a zsornalisztika is akadályt képez az etnografiai kutatásokban. Még tavaly irtam a *Fővárosi Lapok*-ban egy fürdőtárczát Jegenyéről, melyben többek közt azt is elmondtam, hogy a jegenei katolikus asszony a Kalotaszegen híres régi győri kancsókat nem becsüli meg s olcsón tulád rajtuk, hogy ujakat vegyen. Tény az, hogy mi 5—10 kr.-val vettük darabját. Erre a *Kalotaszeg* című lap megszólalt, először egy bánffy-hunyadi asszony (a kiben én *Gyarmathy Zsigáné* ő nagyságát sejtem) tiltakozik, hogy a mi Jegenyén van, az nincs a Kalotaszegen, mert hiszen Jegenye — katolikus. Elolvassa ezt Jegenyén valaki, (a kiben én a kath. papot sejtem) és ír egy heves replikát, a melyben kijut a bánffy-hunyadi asszonynak, ki nekem, ki az egész Kalotaszegnek is, mert hát mit akar a Kalotaszeg, hiszen eredetileg az is csak oly katolikus vala, mint a minő ma is Jegenye. E vita után megjelenek az idén Jegenyén, bemegyek egy ismerős paraszt házába, hogy régi kancsókat vegyek: „Mért nem vesz az úr ujat“, mondja a gazda. „Hja, azt maguk nagyon drágán adják“, felelem én. „De hiszen engemet nem szed rá az úr, tudom én, hogy az urnak csak régi kell!“ Meglepetéssel, mint a kit rajta kaptak, hogy el ne áruljam magamat, szólok: „Megveszem én a régit is, ujat is.“ — „Nem eladó, vág vissza a paraszt, tudjuk ám a faluban, hogy az úr hogy megcsufolt bennünket az ujságban, kinyomatta, hogy mi nem becsüljük a régi dolgainkat. Nem eladó!“ Mit tehettem mást, belenyugodtam, hogy Jegenyén többé nem boldogulok.

A nép sokszor igen kíváncsi volt, hogy miért irom le oly pontosan házát, lakása berendezését, ruháját stb., s miután a magam egyszerű magyarázatával ritkán érte be, maga fűzött ahhoz újabb és újabb dolgokat. Az egyik helyütt azt mondták, hogy háboru lesz, s engem azért küldtek ki, hogy megvizsgáljam, rendben van-e minden. Másutt polgári ruhába öltözött katonának tartottak, a ki a hadjárat utait vizsgálom; ezekre az eszmékre térképeim és azok utjelzései vezették őket. Egy időben állandó fuvarosom egy 70 éves öreg mákói ember volt, a kit rendkívül bámulatba ejtett, hogy mindenütt szívesen fogadtak, lovait és őt magát jól etették, de még inkább csodálkozott azon, hogy én az utat az egész Kalotaszegen jobban ismerem a térképből, mint ő 70 éves tapasztalatából. Utolsó utam, a mit vele tettem, Kolozsvárra vitt, s mikor itt elbucúztam tőle, akkor mondta nekem: „ne féljen a kapitány ur, nem mondom meg a faluban, hogy kit vittem.“ Szentül hitte, hogy katonatiszt vagyok. Majd azzal vádoltak, hogy azért vizsgálom meg a nők és

férfiak ruháját, mert azt akarom látni, lehet-e magasabb adót reájuk kiróni. Mikor ilyesmi a fülemhez jutott, hasztalan mondtam nekik, hogy a háboruhoz vagy adóhoz nem kell tudnom, hogy minők házassági, temetkezési stb. szokásaik, a mysteriumot célomtól nem tudtam távol tartani.

Előbb említett öreg kocsisomat még külön is meg kell dicsérnem; a kalotaszegi gazda lovait kihasználja s különösen abban a munka időben, a mikor én ott jártam. Így aztán az ember nehezen kap fuvarot s ha kap, oly lassan döcög a szekér, hogy bizony sokszor szivesebben gyalogoltam órákig mellette. Az öreget, mint fuvarost azért nem ajánlották, mert iszonyuan hajt, lovai vágatnak. Én felfogadtam s mondhatom az öreg a róla elterjedt híreket épen nem czáfolta meg az én nagy meglepődéseimre. Soha sem felejttem el, hogy egy jó ebéd után, vagy annak reményében az öreg mily jókedvűen kergette lovait. Néha szinte megijedtem, olyankor nevetve felelte az öreg: „Nem azért kaptak új patkót a lovaim, hogy lassan menjenek.“ — „De az új patkók tiszteletére nem akarok ám kifordulni!“ feleltem én. — „70 év, 70 év!“ mormogta az öreg, így hivatkozván hosszú tapasztalataira.

A júniusban tett kóborlásokban egy jegenyei embert fogadtam fel magam mellé, a ki mint aféle fiatal ember, jó medium is volt. Eleinte furcsának találta kutatásaimat, később azonban igen sokban ügyes segítségem vala. Így p. o. sokszor hallottam, hogy M.-G.-Monostoron kitűnően tánczolja a csürdöngölőt. Nem ismervén még e tánczot, úgy intéztem utamat, hogy vasárnap d. u. Monostoron legyek. A nép fiatalja ilyenkor, leányok és ifjak a tanító házában gyűlnek össze és mulatnak, tánczolnak. A gyülekezés meg is történt, hanem jelenlétem annyira zavarta őket, hogy nem akartak tánczolni. Hiába kértem a legényeket a tánczra, meg se mozdultak. Egyszer aztán azt mondja az én jegenyei Jánosom: „Hát kérem ezek a monostoriak nem tudják jól a csürdöngölőt. azért nem tánczolnak, megmutatom én a nagyságos urfinak, hogyan kell.“ S azzal kiperdült az iskolaterem közepére s úgy elropta, hogy szinte gyönyörűség volt nézni! Tessék csak ezt az Alföldön megpróbálni, az a fiatalság az idegent gazdástól együtt úgy kidobja, hogy még azt se tudják, voltak-e ott vagy sem. Nem így Monostoron! A fiatalságban egy nemesebb versengés támadt, szintén tánczolni kezdtek, mindig czifrában, kopogósabban, hogy a jegenyeit felülmulják s én nekem a legeredetibb, a leggyönyörűbb formák megfigyelésére volt alkalmam.

Szépen nyilvánult egy esetben a kalotaszegi nép tisztességtudása is. Tűrén Simai ur vendége lévén őt kértem meg, hogy jelölne ki azokat, a kiket néprajzi kutatásaimra nézve alkalmas mediumnak tart. Többek közt a bírót is felemlíté s le is küldött érte. A bíró visszaüzent, nem jöhet fel, mert kelletlenül

kissé jobban belenézett a pohárba, hanem, ha szükség van rá, abba hagyja az ivást, lefekszik, kialussza magát s aztán feljön. És úgy is lett. Restelte a részegségét, de még jobban restelte volna, ha részegen kellett volna előttünk megjelennie.

Örömmel mondhatom, hogy a vendégszeretet, a magyar nép ez ősi jellemvonása a legteljesebb mértékben van meg a parasztságban is. Soha sem felejttem el, mikor az uttól fáradtan M.-G.-Vásárhelyre érkeztünk s szállást kerestünk. A pap épen egy órával megérkezésünk előtt kapott egy szomorú táviratot, mely leányának elhalálózását jelentette. Természetesen nála való tartózkodásunkat csak a szükség követelte legkurtább időre szoritottuk, a mig t. i. a családkönyvet átvizsgáltuk. Józsa tanító ur, a kinek szivességére még számíthattunk volna, fürdön mulatott s így egy parasztházban vonultunk meg. Ábrahám nagygazda ősi telkén kaptunk éjjeli szállást, s ők oly szivesen láttak, oly figyelemmel gendoskodtak mindenről, hogy bizony fáj a szivünk, mikor másnap el kellett hagyni ezt a tisztos magyar házat. Természetesen az ilyen ősi telken töltött nap és éj minket, etnografusokat bőven jutalmazott.

A halál fagyos szele még egyszer ért hozzánk utunkban, s ez esetben közélről érintett bennünket. Bogártelkén ért utól a hirnök, ki tudtul adta Czucza testvérenek elhalálózását. A halál a fiatal virágszalat házasságának hatodik hetében tépte le kegyetlen kezével s őszinte részvéttel vettem bucsút Czuczától, kivel a közös sorsban úgy összetörődtem, néhány napra, hogy a szomorú végtisztességen jelen lehessen s hogy annak végezte után ismét hozzám csatlakozzék.

Etnografiai s különösen népköltési kutatásainkban nagyon óvatosan kellett bánnunk a nőekkel, az asszonyokkal; a ruháikat még csak könnyebben megmutogatták, hiszen csak a hiúságukat kellett kissé csiklandozni, megmutattak, elmagyaráztak mindent. De mikor már a nő belső életére vonatkozó kérdésekkel állottunk elő, rendesen elnémultak. S ilyen esetben csak türelem segített. Magyar-Valkón találtunk egy középkori menyecskét, a ki roppant sok dalt tudott, de volt egy ripacsos arczu vén nénje, a ki a versek elmondását, bár azokban nem volt semmi rossz, szörnyű erkölcstelen dolognak tartotta; a menyecske nem mert szólni, bár hízélgéssel annyira yittük, hogy a versek tollbamondására késznek nyilatkozott. Mit volt mit tenni, mig én a verseket irtam, Czucza a tüzelyfán ülő vénasszony mellé ült, átölelte és uram bocsá! még meg is csókolá. A bunyó fogai csak úgy csikorogtak a gyönyörűségtől, azaz csak csikorogtak volna, ha t. i. még lettek volna. Voltam azonban Czucza barátom iránt oly gyöngéd, hogy negyedóra múlva én ültem a Matuzsalemina mellé, a kire akaratlanul is eszembe jut Petőfinék ez a két sora:

Nagyanyám nagyanyja:
Szerelem galambja!

Hunyadmegyei képek.

Irta: Téglás István.

Ponor.

A puji vasutállomástól alig fél órányi távolságra a Sztrigy jobb partján terül el *Ponor* falu, melynek egyszerű viskói közül a Ponori és Török család csinos udvarházaí hivogatólag tekintenek az idegen elé. Ha a falu ny. szélén lévő *Gredistye* nevű római-épület nyomait megtekintettük, siessünk a k. és dk. felől emelkedő mészkövek sziklákhöz, melyek oldalából barlangok tátognak elénk. A szikla közelében egy fordulónál hűvös légcsap felénk s ime előttünk áll egész nagyszerűségében a földalatti patak kapuja, melyen át a jég-

hideg kristályviz zuhogva siet a szabadba. E barlangot a köznép az itt közelben lakó Kokorbi nevű ember neve után *Geura lui Kokorbi* névvel különbözteti meg a Ponor közelében található más barlangoktól. A hófehértől a feketeig a szivárvány minden színárnyalatában pompázó sziklafalakon görcsösen kapaszkodik a *Syringa* (borostyán) cse-nevész bokra, fölötté a délutáni nap sugarai belövelnek a barlangnak a természet keze által egészen románstílusra szabott hatalmas kapuzatán, be a magas boltívek alá 80 m. távolságra, hol egy vizesés zubogó medenczéje fölé ide-oda himbálózó szivárványt fon a fől szálló vízporból. Ki nem fél a hideg víztől (7⁵.), bátran begázolhat a csak térdig érő vízben e gyönyörű vizesésig, a meddig a barlang kivált déli időben teljesen világos, az ezen belüli földalatti titkos birodalomba behatolni azonban nem engedi a munka nagy mestere és birtokosa — a víz.

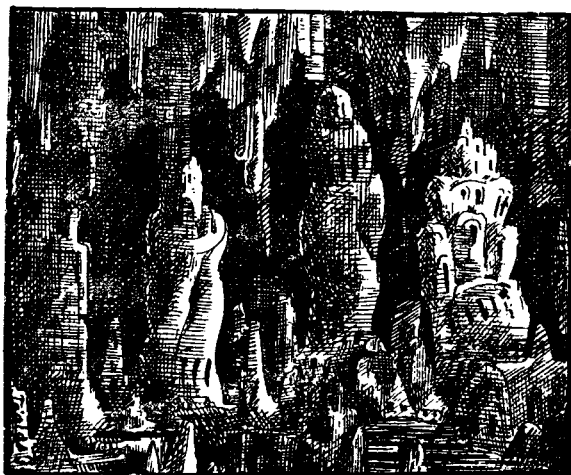
A földalatti patak kapuja Ponoron.

A barlangból napvilágra jutott patak szilajon nyargal tova alább egy barlangokkal megrakott mésztuf teraszra jut, melynek meredekén mint fehér

A ponori vízesés.

érnek, hirtelen el nyel a föld. *Lunka-Ponori* nevű dolinánál az addig vigan ova siető patak rideg s szeszélyes alaku szirtek meredekjei által képezett fél-

Cseppkövek a ponoricsi dolina kisebb barlangjaiban.

tátyol szép vizesésben omlik alá. A ponori földalatti kapunak méltó párja a közeli *ponor-ohábai* honnan szintén egy patak tör elő. E két kapu annyira hasonlít egy más-hoz, mint a mennyire az csak iker testvérekhez illik.

Dolinás vidék. Ponorics.

Ha Ponor-Ohábáról a mészhegység főnsikjára kikapaszzkodtunk, minduntalan mély katlanszerű üregek szélén visz tova az éppen azok miatt ide-oda kanyargó ösvény. Ezek a sajátságos tölcserék a földszinéről minden csapadékot a föld alá szűrnek. Néhol egy-egy nagyobb dolinába 4—5 kisebb foglal helyet s így együtt egy-egy dolina telepet képeznek. E több klmtr terjedelmű gödrös tájtól keletre, hol a mész hegység már véget ért, sűrű erdővel borított hegyek között kristály patakok csörgedeznek, melyeket, midőn azok e hegység hátához

körbe jut, hol azok lábainál örvényelve, zugva a föld alá tűnik. Nehány nagyobb dolina oldalából barlangok sötétlenek, melyek egyikén kellemes vizesésben fürge patak villan elő, de rövid futás után a dolina másik oldalán tátongó üreg ismét a föld alá nyeli. A legnagyobb ily medenczének *Ponorics* a neve; oda egy szerény kis telep kunyhói is meg-

húzták magukat. — A ponoricsi telep fölötti mész szirtek erődített peremje tanúsítja, miszerint e félre eső s a világtól elrejtett zug a rég letűnt időben is emberi tartozkodás helye volt. De hagyjuk a messze messze századok ködébe burkolt sánczokat s szálljunk alá a katlan délkeleti oldalához, hol egy

kis barlangból fehérhabbá törve zuhog elő a kis patak s miután megöntözte a dolina alján elterülő kaszálókat, más oldalon egy hozzá férhetetlen ürege ismét alázuhan, hogy majd *Lunkány-Csikloviánál*, mint újra lehült patak lépjen a világ elé.

A kunyhók közelében barlangok nyílásai vezetnek a föld alá. A kisebb barlang szűk bejáratán négykézláb bejutva egész erdeje a szebbnél szebb s szeszélyesnél szeszélyesebb alaku cseppköveknek jutalmazza fáradozásunkat E barlangtól nem messze, de kissé alább a nagyobb, az úgynevezett denevér barlang 50 m. hosszú előpitvara tátong; onnan egy 29 m. hosszú terjedelmes terembe, onnan meg egy ide-oda kigyózó s lépcsőzetesen lefele jó haladó magas és száraz folyósóba jutunk. E folyósó 57. m. hosszú s végül egy függélyesen lefele haladó kutszerű üregben végződik; melynek sikos széléről borzadva térünk

A római márvány bánya

vissza s midőn az ide-oda csapongó s belénk ütődő denevérek száza közül a bozáig érő guánóval borított előterembe érkezünk, örömmel üdvözljük napvilágot.

A római márvány bánya.

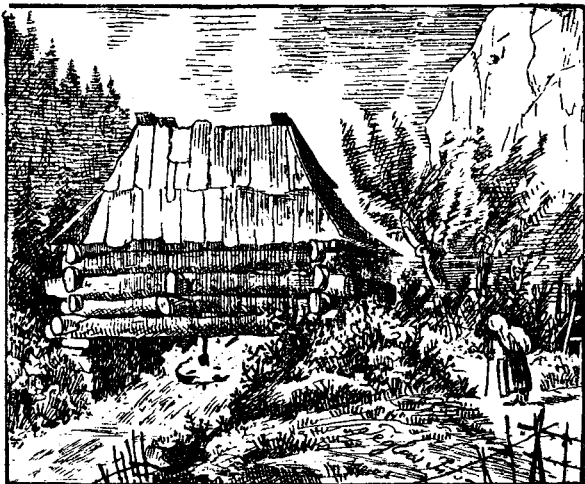
A Hunyadmegye területén levő római telepek maradványai között, sőt még a távolabbi Apulumban is, de leggyakrabban Sarmisegethusa (Várhely) romjai között nagy mennyiségben találhatunk a kékes fehér bukovai márványból készült szobrok, párkánykövek, oszlopok, oszlopfők, küszöbkövek, oltárok, sírkövek stb. Látogassunk el a Bisztra völgybe a hajdani márvány bánya fölkeresésére. Ha a várhelyi romok közül ny. felé a Traján útjának még mindig jól kivehető nyomai mellett haladunk, a Hunyady János diadala által emlékeze-

tesé tett Vaskapu hágon át Bukova falunak a Bisztra partjain szét szort házai közé lejtünk alá. Itt a Karán-Sebes felé haladó országotat s azzal együtt a Traján ut nyomait is elhagyva, a Bisztra bal partján kapaszkodó ösvényen mind bennebb bennebb haladunk a Dealu-Negru csucs sötétlő fenyvesei felé. A völgy egy helyen egészen összeszorul s hogy tovább haladhassunk, fel kell kapaszkodnunk a jobb parti meredekre, honnan alá tekintve, ott látjuk közelünkben a víz két partján magasra törő fehérlő sziklákat s azok oldalában az emberi kéz munkájának nyomait századok óta őrző bányák maradványait. Kiválóan a balparti *Gropa* nevű érdemli meg figyelmünket. A szikla felső része lazább szövötű likacsos mészkő, de alatta 25. m. magasságyira föltárva előtűnik a kékes fehér márvány millió meg millió véső nyom által simitott fala. A körszeletben hajló márvány fal repedéseiben fenn maradt ékelő helyek szemlélhetővé teszik, hogy a római kőbányászok, a rétegek pados düléséhez alkalmazkodva, aláékeléssel is fejtették a nagyobb kőtömböket.

A Bisztra völgy szépsége, a sötétlő fenyvesek, melyek a márvány bánya közelében bükkal vegyülvék, a sziklás csucok, a kristály források s az apró vizesésekben megtörve rohanó folyó, oly kép, mely magában is kifizeti az oda juthatás fáradozásait.

Havasi malom a Zsily völgyben.

Hunyadmegyében Hátszegvidékén, de legkivált a Zsily folyó vadregényes mellék völgyeiben alárohanó pisztrangos havasi patakoknak sajátos érdekes-

Havasi malom a Zsily völgyben.

séget kölcsönöz az ott található primitív szerkezetű számos turbinás malom. Egy kis törpe kunyhó gerendákból durván összetákolva, néhány kőtuskóra, néhol meg épen a természetes sziklára támaszkodva hidalja át a zuhogó kis patakot, vagy egy nagyobb patak egyik külön szakított ágát. A viskó aljának közepéből nyulik le a hajtókerék tengelye. A

kerék széles lapos küllőibe csapódik a rohanó víz s az által a kereket vízszintes irányban forgatja. A hajtó kerék minden bélkerék alkalmazása nélkül egyenesen a malom követ mozgatja. Még egy kezdetleges garat s készen van a malom, mely öt—hat havasi család tagjai számára öröli, vagy jobban mondva darálja a kukuriczáat. Molnár nincs, kiki a maga molnárja s a havasi nők míg az örlés tart, ott gugolnak a kunyhó küszöbén s bámulatos türelemmel himezik tele durva vászon nemüiket a szebbnél szebb ősi diszitményekkel.

Oncsásza és csontbarlangja.

Irta: Primics György dr.

I.

A kolozs-bihari hegység innenső felében a legérdekesebb és sok tekintetben igen figyelemre méltó az a vidék, a melyen a Kolozsvár mellett elfolyó Kis-Szamos egyik főágának, a Meleg-Szamosnak forrásai fakadnak. Ez a vidék arra a tág zugra terjed ki, melyet a Biharhegység vízválasztójának a Vlegyásza*) dacitvonulatával való összeszőgellése képez. Vidékünk nemcsak változatos geológiai alakulása, — a hol a különböző anyagu és eredetű kőzetnemek mintegy összetorlódva fordulnak elő, — hanem egyszersmind igen szétdarabolt és ritka szép orográfiai alakulása hegyvidékeknek egyike.

Bánffy-Hunyad és Belényes közt, a hegység magas, targerinczein át közlekedő hegyi út valamely alkalmas pontjáról, pl. *Nimojásza Mikó, Vigyázó*

*) *Vlegyásza* az Emke utikalauzához mellékelt térképen egy régi térrajz nyomán *Vigyázó* névvel van jelölve; e név a szövegben is említettik. *Vlegyásza* magaslattal ezen a néven valószínűleg sohasem nevezték. Abban a dacitvonulatban, melyhez kiváló hegyünk is tartozik, Mikó és Briczej hegyek közt, Oncsászával szemben, a (Krecsun) Karácsonypatak egyik forrása fejeánél egy 1567 m. magas szirtorom emelkedik, melyről a környékre tág körü kilátás nyílik. Ezt az ormot most oláhosan *Piatra de gárd* vagy *Gárd de piatra*-nak nevezik. Régen igen fontos volt e pont: rajta vonult keresztül az Erdély és Magyarország közti határ; ott tanyáztak a határőrök. Az egykori *vigyázóház* romjainak maradványai ott most is láthatók. Nagyon valószínű, hogy e sziklaormot neveztek régeu *Vigyázó*-nak és az egykori térképen ezt akarták jelölni e névvel, — de nem *Vlegyászá*t, melynek ugy látszik, ósrégi, szláv eredetű nevét történelmi szempontból sem tanácsos megváltoztatni — *Köbáry László* (Erdély földé ritkaságai. Kolozsvár 1853. 89. l.) *Vlegyászá*t *Balamér újaszának* nevezi. Ilyen nevű hegyről abban a hegységben senki semmit sem tud. *Balamér-újasza* (oláhus Balameriásza) a Hideg-Szamos forrásai felett az Aranyos baloldalán emelkedik s magas ormáról páratlanul szép kilátás nyílik az Erdélyi-Érczhegységre.

(Gárd de piatra), *Tolvajok-köve* (Piátra tolháruluj) vagy *Briczej* magaslatok tájáról dél felé vidékünkre alá tekintve, oly vadregényes tájkép tárul a szemlélő elé, a melynek benyomását nehezen lehet felejtteni. Mélyen bemosott völgyeletekkel és szurdukokkal szétszaggatott, javarészen sziklás hegyvidéket látunk, melynek rendetlenül szétszórt s többnyire meredeken feltornyosuló, kopár, szürke mészkőszirtjei, az itt-ott völgyi tisztásokkal megszakított sűrű, sötét fenyvesek közül emelkedvén ki, meglepő szép látványt képeznek.

E tájkép háttérében, a *Nagy-Alun*-nak nevezett Meleg-Szamos felső folyásán túl, ott látjuk a Biharhegység vízválasztójában a *Magura-vundata* nevű — észak-déli irányban elnyult magas bérczet, melynek tövét és tetejét borító sűrű fenyüerdő takarójából a kelet felőli lejtő homlokzata, impozáns fal alakjában meredezik ki.

A Nagy-Alun völgyének innenső, északi oldalán, a tágas környék magas hegyeivel körülzárt területen, szétszórva, számos, kisebb-nagyobb és többnyire merész alaku szirt képez az erdő közül kiemelkedő magaslatokat és egyes mészkővonulatokat.

Ez utóbbi területnek nyugoti szegletét a terjedelmes *Kucsuláta* mészkőtömege foglalja el, melynek oldalai észak, nyugot és dél felől meredek sziklafalakban végződnek és csak északkelet felőli lankásán vezetnek juhósvények a ritkás fenyvesekkel borított sziklás tetejére. Több helyütt, keleti és északi oldalán, terjedelmes barlangok nyílnak beléje, melyeknek átkutatását csak *Terner A. dr.* egyetemi tanár kísérlette meg. Nyugoti szélét a Meleg-Szamos egyik forráspatakja, a *Beszélő szikla* (Piatra grejtori) délnyugoti oldalán fakadó *Kucsuláta patak* apasztja, mely a hegyet alkotó jurakori hatalmas mészkőüledékeket majdnem teljesen átmosván, igen mély mederben folyik és a hegy déli sziklás sarkánál egy tágas barlangon hatolván keresztül, a Meleg-Szamos egy másik forrás-patakjával az *Ársza-patak*kal egyesül. E két patak egyesüléséből támad a Meleg-Szamos egyik főága a *Nagy-Alun*, mely e nevét a Meleg-Szamosnak a másik főágával, — messze bent a Biharhegységben, a Kalinyásza havason, Kápu-sánczuluj-nál eredő — *Kalinyásza patak*kal való egyesüléséig viseli. A Nagy-Alun a Kucsuláta déli tövében, pár kilométernyi hosszúságban egészen az *Áregyásza patak*kal való egyesüléséig festőibbnél festőbb mészkősziklák és sziklacsoportozatok közt merőben a mészkősziklába vájt és simára csiszolt igen mély és keskeny mederben — folyik, melyben pisztrangokkal telt mély göbök és lépcsőzetes emelkedéseken a vízcuszamlások egymást váltják fel. Ezek miatt a legszárazabb időben is egészben véve járhatlan. Nekem a rendesenl ötszörte-hatszorta több időmbe került, míg a patak e részén átvergődhettem — és utközben többször,

kisebb-nagyobb kitéréseket is kénytelen voltam tenni. A tágabb értelemben vett Kucsuláta hegy tömegét a kelet felől szomszédos mészkő-sziklacsoportozatoktól, — az 1758 m. magas Briczej hegy délnyugoti tövében több forrásból eredő — *Aregyásza patak* választja el; mely útjában többször földalatti csatornáknak tűnik el, hogy lejjebb ismét medrének valamely oldalsziklájából törjön elő.

Kucsulátától keletre, a hegyvidéknek az *Aregyásza-* és a *Buvópatak* (Ponor) közti szakaszán, különösen az *Alun* és az *Oncásza* (Ördög-hegye) mészkősziklái kellemes, fenyvestisztás környezetükkel vonják magukra figyelmünket, melyek dél felé sziklás gerinczekben folytatódva, Szamosvölgy közelében a *Kis-Alun* és a *Runkul-Ársz* magaslatok szirtfalaiban végződnek. E két mészkővonulatot egymástól a *Kis-Alun-patak* választja el, mely a mészkőterület alsó szélénél földalatti csatornába tűnik el és a Kis-Alun hegy délnyugoti tövében ismét — vízében meggyarapodva — mint jókora patak ömlik ki egy barlang nyílásából.

A *Buvópatak* (Ponor) tulsó, keleti oldalán a *Vurtop* és a *Humpler* erdős, sziklás, magas bércei tűnnek szembe.

Fürdőtanszék szükségé egyetemeinken.

A marosvásárhelyi fürdőkongresszuson előadta:

Szilvássy János dr.

A mennyire igaz az, hogy hazánk a fürdők hazája, hol az egy Kalsbardot kivéve, mindenféle gyógyító és élvezeti viznek nagy választékát birjuk, épen oly általános a panasz az iránt, hogy hazai fürdőink el vannak maradva a nagyobb szabású külföldiek mellett és ezért, kivált vagyonosabb fürdőzőink kénytelenek a külföldi fürdőket keresni fel.

A komoly hazafias törekvés felismerte ebben végre a nagy nemzetgazdasági kárt és abban fáradozik, hogy a külföldre özőnlő áramlatot útjában megállítsa és az érdeklődést hazai fürdőink felé irányítva, ezeknek forgalmát és ezáltal emelkedését előmozdítva, évenként milliókat takarítson meg az országnak.

A jelen kongresszus is e nemes, hazafias czélt tűzte maga elé akkor, midőn az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület kezdeményezésére, tanácskozni gyűlt ma össze ama módok felett, melyek hazai és különösen erdélyrészi fürdőinket és vizeinket hivatva lennének emelni.

Én az e czélra vezető módozatok közül különösen egyre, szerintem igen fontosra vagyok bátor a t. kongresszus figyelmét irányítani és ez a *fürdőügy és fürdőismeret alaposabb tanításának szükségessége orvosi egyetemeinken.*

Fürdőink felvirágoztatása tagadhatatlanul első sorban az orvosok kezében van. Minél bővebb és alaposabb ismeretekkel bírnak orvosaink a különféle gyógyító vizeknek, fürdőknek és klimatikus viszonyoknak felhasználásában az egyes betegségek leküzdésénél; minél jobban ismerik hazai vizeinket, fürdőinket, ezeknek berendezését és értékét, annál gyakrabban fogják ezeket felhasználni betegeik javára.

Ma, sajnos, a fürdőügy és fürdőismeret az egyetemeken csak mint mellék tantárgy taníttatik, a mennyiben a gyógyszerzettannak, vagy más szakok therapeuticus részének szüksége van reá; önálló szakként — tudtommal — csak egy magántanár néhány órai előadására van szorítva.

Világos, hogy így *nincs megadva a mód* orvosainknak arra, hogy maguknak, már az egyetemen alaposabb ismereteket szerezhessenek a fürdőügy terén. Már pedig az a fontos előkelő állás, melyet a balneologia a betegségek gyógyításában ma elfoglal, jogosulttá teszi, sőt okvetlenül megköveteli, hogy ne részesüljön kisebb méltatásban az egyetemi oktatásnál, mint akár a gyógyszerzetan.

Ha egyszer az orvos az egyetem falai közül kilép az életbe, ritkán van abban a helyzetben, ha csak nem fürdőorvos, hogy a balneológiával tüzetesebben foglalkozzék, minden idejét vagy specialis szakmája vagy orvosi gyakorlata és hivatalos állása veszi igénybe. Nincs tehát abban semmi megütközni való, ha az orvosoknak egy nagy része csak a legszükségesebbeket tanulja meg a balneológiából, nevezetesen az egyes fürdő csoportokból megjegyzi magának a legtipikusabbakat, a legjobb hirnévnek örvendőket, a legjobban berendezetteket, míg a többi kisebbekről és a sokszor jobb vizű hazai fürdőről, talán legfelebb névről vesz tudomást.

Hozzá járul ehhez még az is, hogy orvosainknak még mindig tekintélyes száma az osztrák egyetemeken kapja kiképeztetését, hol mindig csak az osztrák fürdőket hallja dicsérni és alkalmazni; könyvei német munkák, melyekben még a jelesebb magyar fürdők is igen mostoha elbánásban részesülnek. Mi csodálni való van tehát abban, ha hidegvizkurára még Borszék közeléből is Radegundba, Gräfenbergbe, Kaltenleutgebenbe küldetnek a betegek és otthon is gleichenbergi, preblau, giesshübli, seltersi, emsi stb. vizet fogyasztanak, holott bővében lehet válogatni a jobbnál jobb hasonló szakú vizek között?

Ugyancsak ez az oka annak is, *hogy a fürdők gyógyító hatását nem veszik oly gyakran orvosaink igénybe, mint kellene.* Igen sok, kivált idült vagy az illetőnek foglalkozásából kifolyó betegség, lesz hetekig, hónapokig, évekig otthon gyógyítva; a beteg egyik orvostól a másikhoz megy, míg végre valamelyiknek, vagy legtöbbször laikusoknak a tanácsára valamelyik fürdő szabadítja meg bajától

Ennek a nyíltan kimondott, de nem tagadható igazságoknak azonban nem az orvosok az okai, kik e fontos és érdekes tanulmányjal bizonyosan tüzetesen foglalkoznának, *ha megadatnék nekik hozzá a mód*, ha a fürdőtan számára egyeteminken is tanszék állíttatnék fel és a balneologia épen oly köteles és szigorlati tantárgy lenne mint a többi.

Erre, a gyakorlati fontosságon kívül, *még tudományos szempontból is igen nagy szükség van*, mert be kell ismernünk, hogy a balneologia terén még igen sok tanulmányozni valókn van, igen sok olyan nyílt kérdés előtt állunk, mely tudományos megfejtésre vár. A gyakorló fürdőorvos, igen sok oknál fogva, nincsen abban a helyzetben, hogy mélyebbre ható vegy,- élet,- vagy kórtani buvárlatokat végezzen. Ehhez terjedelmesebb segédeszközök, felszerelések, laboratóriumok, könyvtár és más szakbúvárok közreműködése szükséges, a mi csakis az egyetemen található fel.

Ezekből kifolyólag tehát úgy a balneológiának tudományos gyorsabb fejlesztése céljából, mint fürdőinknek és ezek hatásának alaposabb ismertetése és tanítása szempontjából a következő indítványt terjesztem a tisztelt kongresszus elé:

Mondja ki a kongresszus, hogy fürdőink emelése és a balneologia tudományos fejlesztése céljából igen kívánatosnak tartja, *hogy orvosi egyeteminken a fürdőügy számára külön tanszék állíttassék fel* és e célból kérje fel a kongresszus elnökségét, hogy ez iránt úgy a két egyetem orvosi karához, mint a vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszter urhoz indokolt felterjesztést tenni sziveskedjék.

Az erdélyi sátoros cigányok vándorjelei.

Irta: *Wliskoeki Henrik dr.*

Mivel ritka esetben szoktak nyáron át ugyanegy cigánytörzs tagjai együtt maradni, mert tudvalevőleg egyes csapatokra oszolva bejárják az országot, hát majdnem magától érthető, hogy bizonyos jeleket alkalmaznak az utak mentén, melyekkel az utánok következőknek vándorlásuk irányát és a felmerülő egyes híreket tudtára adják. Ősrégi, nemzedékről nemzedékre szállt jelek ezek, melyeket Európa majdnem minden vándorcigány törzse egyaránt használ. Azonban hogy ez által zavar ne történjék, s hogy t. i. egy idegen törzs tagjai véletlenül a mások számára elhelyezett vándorjeleket maguknak szólóknak ne tartsák: minden törzs bizonyos hírekre az általános jelek mellett, még *törzsjelet* is kap, melyből megtudhatja, hogy melyik törzs tette le ezt vagy azt a jelt. A legegyszerű-

rübb vándorjel a következő jelekből van összetéve: 1. magából a voltaképeni hirmondó jelből, 2. a törzs jeléből, 3. az illető csapat főnökének, vagy egyes esetben valamelyik előreküldött tagnak személyes jeléből. Ezek képezik a voltaképeni *vándorjelet*, melyhez még *időszámítási* jel járul. Ez azt a napot adja a következő társak tudtára, a melyen a vándorjel letétetett. A magyarországi, erdélyrészi és oláhországi cigányoknál e jelek neve *szikajimako* = mutató, a szerb és török cigányoknál *childerpen*-nek = várakozásnak hívják, míg a némethoni cigányok e jeleket *szikerpaszkeró*-nak nevezik.

Ily jelek megsemmisítését, ha idegen törzstől is származnék az, a legnagyobb bűnnek tartják és az illetőt a törzs vajdája becstelennek (*meldálesz*) nyilvánítja és a törzsből kizárja. Bizonyos idő multával, mely idő alatt egyedül kell vándorolnia, a törzsbe bűnpénz lefizetése után ismét felveszik, azonban mindörökre elveszti saját jelét, ha netalán ilyent birt. S egy ily saját jel bírása minden vándorcigány legfőbb kívánságát képezi. Tél idején, a mikor rendesen az egész törzs együtt van, szokta a vajda ezeket a jeleket bizonyos kiváló szolgálatért nyilvános gyűlésben az érdemes tagoknak adományozni. A vajda egyszerűen megmagyarázza az adományozott jel alakját, mire a kitüntetett egyén zsebére nagy lakzi következik. Ha a vajda egyik vagy a másik még eddig ki nem *tüntetett* törzstagnál meglehetősen pénzösszeget sejt, mely néhány napi ivás evésre elegendő, úgy csakhamar megajándékozza a jellel. A vajda által a csapatfőnöknek és egyes érdemdes törzstagoknak adományozott *személyes* jelek a következőkből állanak: bizonyos számú vágásokból, rovásokból, fára, annak hosszában, vagy szélessége irányában alkalmazva; bizonyos számú ló- vagy disznószórból, paszulyból, tökmagból, szalmaszálakból; bizonyos számú és bizonyos módra vágott, felmetszett vagy lehámozott vesszőkből. A vajdák maguk bizonyos színű posztó vagy gyapotfonalakat választanak *vajdajelül*, míg a törzs jelét általában a vándorjel fekvése és alakja tünteti fel. Keresztutakon, magányosan álló fák és bokrok közelében, hidak és patakok mellett, minden feltünőbb hely közelében ily vándorjelek állíttatnak fel. Rendesen egy ágacskát három mellékágacskával a földbe szurnak, a középső mellékágacska a csapat által vett ut irányát mutatván. Vagy egy fa oldalára, mely a vett utirány felé van fordulva bizonyos számú rovásokat metszenek, vagy rongyokat akasztanak. Néha szalmával betekert köveket egymásra halmaznak és melléjük a vett út irányában egymás mellé sorban bizonyos számú kis kövecskéket raknak.

A mi a vándorjelekhez függesztett időszámítási jeleket illeti, megjegyzendő, hogy valamennyi keresztény vándorcigány törzs Középeurópában az időt az egyház három sátoros ünnepe és a Szt. Mihály napja után eltelt vasárna-

pok szerint számítja s az évet tehát négy részre osztja. Pl. karácsony utáni hetedik vasárnap, a Szt. Mihálynap utáni harmadik vasárnap stb. Mindegyik ünnep után a vasárnapokat egynél kezdik számítani. Ha pl. a mármarosí *Re-nyate* nevű vándorczigány törzs vajdája öt követő alattvalóival tudatni akarja, hogy pünkösöd utáni ötödik vasárnapra következő szerdán itt vagy ott volt, úgy következő jelt csinál: rongydarabot szur egy fának a vett útirány felé nyuló ágára; a rongyra vörös gyapottal (a vajda jelével) hosszában 5 öltést (az öt vasárnap) és szélességében három öltést (a 3 nap: hétfő, kedd, szerda) tesz. Nevezett törzs vajdájától származó ily vándorjeleket mult nyáron (1891) Jegenye fürdő környékén is lehetett találni. A rongyokon hosszában 10 öltés és szélességre 4 öltés volt varrva és azonfelől ganajjal is be voltak kenve. E jelek a követő társaknak tudtukra adták, hogy a vajda a fürdő telepen pünkösöd utáni tizedik vasárnapra következő csütörtökön átutazott és a ganaj azt jelezte, hogy a törzs sertéseit a bánffy-hunyadi vásáron előnyösen eladta.

Hogy nemcsak a vett útirány, hanem bizonyos történt dolgok is a követő társak tudomására adhassanak, e célra a vándorjelekhez bizonyos tárgyakat csatolnak. Ha pl. a jelek csak részben vannak marbaganajjal bekenve, ez azt jelenti, hogy a hatóságok elől óvatosak legyenek; ha egészen vannak bekenve, ez azt jelenti, hogy lopás miatt üldözöbe vétettek, tehát vigyázzon kiki bőrére. Egy borostyánágacska a jelhez csatolva azt jelenti, hogy a csapat valamelyik tagja megbetegedett. Hogy hírül adják a beteg nevét is, a borostyánágacskához az illetőnek *személyes* jelét csatolják; ha nem bir olyannal, hát legközelebbi rokonát helyezik oda, még pedig kétszeresen, háromszorosan, négyszeresen. A kétszeres jel a fiut, a háromszoros az unokát, a négyszeres a dédunokát jelenti, ha t. i. e jelek egymás *mellett* vannak elhelyezve; ha pedig egymás *felé*, akkor a leányt stb. jelenti. Ha valaki lábát törte, a borostyánágot félig megtörik; ha szalmával körültekerik a tört ágacszkát, akkor karját törte. Ha véletlenül valaki meghalt, a nélkül, hogy a társakat hamar tudósítani lehetne, ezt féligszenesedett borostyánágacszkával jelzik. E borostyánágacszkákat *kaszta blachdaridengre* vagy *kaszta pillangovengre*-nek = pillangók fájának nevezik. A pillangó a cigány néphitben rosztat jelent.

Egy a vándorjelekhez csatolt nyirfaágacska azt jelenti, hogy valakit a batóság elfogott; egy fűzfaágacska ellenben családi szaporodást jelez. Ha a gyermek fiu, vörös, ha pedig leány, akkor fehér gyapottal tekerik be az ágacszkát. Egy fenyőágacska eljegyzést és egy tölgyfaágacska egy törzstag visszatértét jelzi. Bőrdarabkák fontos ügyben való találkozásra szőlítják fel a tár-

sakat. Hogy hol és mikor történjen a találkozás, ezt következőképpen jelzik. Az időt a bőrdarabba varrt öltések által tudatják, a helyet pedig olyformán, hogy a bőrdarabkába négyszegletes és köralaku lyukakat vágnak. Egy négyszegletes lyuk a vándorjelhez legközelebb fekvő várost jelenti; két, három ilyenforma lyuk a második, harmadik várost, mely a jelzett út irányában fekszik. A köralaku lyukak falvakat jelentenek. Pl. 3 köralaku lyuk, aztán egy négyszegletű és ismét 2 köralaku lyuk azt jelenti, hogy a jelzett út irányában három falun, egy városon és aztán még két falun, illetőleg egy falun kell átvándorolni, hogy a tervezett összejövetel helyére eljusson az ember. Az utolsó lyuk mindig magát az összejövetel helyét jelzi. Mihelyt egy helysége elhagytak, a következő vándorjelbe már egy lyukkal kevesebbet vágnak.

Disznószőrök a vándorjelhez illesztve, szerencsét, sikert jelentenek; kutyaszőrök pedig intik a következő csapatokat, hogy vándorlásuk irányát hamar megváltoztassák, mert veszély fenyeget. Minden csapatnak (rokonságnak = gakkija) nevének kívül még száma is van: első, második, harmadik csapat. Ha pl. az első csapat a harmadiknak tudtára akarja adni, hogy veszély fenyegeti, akkor a kutyaszőrök közé 3 döglött bogarat teker bele. Ha most pl. a vándorjelhez a negyedik csapat előbb érkezik mint a harmadik, akkor tudja, hogy nem neki, hanem a harmadik csapatnak szól a jel, melyet aztán érintetlenül hagy.

Üvegdarabok a vándorjelek mellé elhelyezve, egy állat elveszését jelentik; ha az üvegdarabkák nagyon kicsinyek, ez azt jelenti, hogy az állat megdöglött, ha nagyok, hogy az állatot ellopták vagy eltévedt. Ha az üvegdarabok tiszták, úgy az illető állat ló, ha pedig marhaganajjal vannak bekenve, ez disznót jelent.

Gondolhatni, hogy e vándorjelek alkalmazása a cigányokra nézve vándorlásaik közben mekkora haszonnal jár, ez képezzén náluk a rendes szerkezetű *postát*.

Ásványvizeink forgalmának emeléséről.

A marosvásárhelyi fürdőkongresszuson előadta:

Veress Sándor dr.

Alig van község a Székelyföldön s megye Erdélyrészünkben, melynek ne volna ásványvize, s követve a Kárpátok gyűrűjét szép hazánk körül a tenger-melléig, mindenütt a legváltozatosabb összetételű forrásokat s fürdőket találjuk, s mégis, tapasztalhatjuk, hogy e vizek nem hogy messze külföldre vitetnének, hanem saját otthonukban sem képesek kellő sikerrel versenyezni a külföldről

behozott ásványvizekkel. Miután kérdezősködéseimre a legtöbb helyről semmi, máshonnan alig kielégítő feleletet kaptam, csak megközelítőleg számíthattam ki, hogy hazánk évi ásványvizfogyasztása körülbelül 12 millió literre rug s ebből hazai csak négy millió liter, vagy 6 és $\frac{1}{2}$ millió palaczk. Ausztria, Németország, Belgium és Franciaország szállítják hozzánk a vizet s elégitik ki egészségünk élvezeti- s betegeink gyógyítósükségletét. Mindenki ismeri nálunk a Giesshübl, Gleichenberg, Rohits, Roncegno, Gruber, Selters neveket s mindenikünk tapasztalhatta fürdőorvosi gyakorlata közben, hogy a beteg elmondta, miszerint ő ennyi meg ennyi, ilyen meg amolyan nevű külföldi ásványvizet ivott, de vajmi ritkán hallhattuk saját hasonlószeretételi, gyakran különb vizeink neveit. Fővárosunk nagy vendéglőiben megkínálja a vendéget a pinczér Giesshüblivel, brüxi buzogóval vagy egyszerű szodavizzel s szinte elámul, ha az ember borszékít vagy más akár hirnevesebb hazait kér. Valóban a közvélemény szószólója az a pinczér, ki a vendéget idegen vízzel megkínálja, a közvéleménynek tesz eleget az az orvos, ki betegének ugyanazt rendel. Vannak ugyan sokan — kivált külföldi nevelésű kartársaink között — kik nem akarnak tudomást venni vizeinkről, mert félnek, hogy a hazafiság gyanujába keverednek, de vannak igen sokan, kiknek e vizek felől biztos és értékesíthető tudomásuk sohasem jutott, vagy, ha a jót a széppel egyesíteni akarták, ez irányban igen szomorú tapasztalatokat tettek. Tömegesebb fogyasztásnak csakis a mohai Ágnes, a borszéki fő- és Kossuthkutak s ujabban a K.-Impér répáti forrás vizei örvendnek; a többiek az egész forgalomnak alig $\frac{1}{4}$ részét teszik ki.

Hazafias kötelességet teljesített tehát az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület, midőn a fentebb vázolt bajjelenségek figyelmét felkeltve, elhatározta e fürdő kongresszus összehívását, megbeszélendő a többek között azt is, hogy ásványvizeink aránylag gyenge forgalmának mik az akadályai, s miként lehetne azokat elhárítani. Ez nem egyesek vagyoni kérdése, hanem közgazdasági, sőt nemzeti kérdés is, hiszen legtöbb s legjobb ásványvizeink a Székelyföldön, hazánk legmagyarabb vidékén, található s e vidék leginkább rászorult arra, hogy jövedelmi forrásai szaporittassanak. Gabonája a belforgalmat sem fedezi, fáját a rémes apáca fenyegeti, más ipari és kereskedelmi czikkei közlekedési eszközök híján bent rekednek s így nem csoda, hogy e nép, daczára óriási munkájának, e honban nem tud boldogulni; testben és lélekben, anyagilag és erkölcsileg satnyúl s elvégre megdől a magyarságnak s az állameszmének e hatalmas bástyája, mely eddig képes volt egyedül is gátat vetni a mindent elnyelni törekvő hazaellenes áramlatoknak.

Ha tekintetbe vesszük az okokat, melyek ásványvizeink forgalmát gátolják, leginkább kettőt találunk, melyek közül mindenike viszonyainkban rejlő

különleges okokra, a szegénységre, a vállalkozási szellem hiányára és a szerencsétlen birtokviszonyokra vezethetők vissza.

Reklám és szakszerű kezelés matematikai biztossággal célhoz vezetnek, ezek nélkül kereskedelmi vállalat nem virágozhatik. Példának felhozom a német vizeket, melyek közül csak a Giesshübli 7 millió palaczkot bocsát évenként világgá. Hova törpül ehhez képest legkeresettebb s egyik legjobban kezelt vizünk a borszékinék 3,200,000 palaczkja is. Az Ágnes forrásnak 2,000,000 palaczkra rugó évi forgalma van, csak hogy ezek csak ezreket adnak ki évenként reklámra amannak 10 ezreivel szemben s a kezelésük sem mondható kifogástalannak. A kellő intenzitású hirdetés mellett magával hozza az üzleti tisztesség s a kima-radhatatlan haszon, hogy az ásványvizek felfogása, töltése, dugaszolása, csomagolása, szállítása s az üvegek minősége kifogástalan legyen.

A mig égvényes, égvényes földes vagy sós savanyuvizeink palaczkozva, szürke csapadékot mutatnak fel, mig szénoxydult vaséleccet tartalmazó vizeink palaczkjai a rátapadt vasoxydtól vagy a bennök uszkáló rozsdapelyhek miatt átlátszhatlanok, a mig a kezelésnél az is megtörténik a mit különben egy igen kitünő s épen vasas vizünk töltésénél észleltem, hogy kis csebrekkel meritve a vize azt bádog töltésén át, ott helyben mész tartalmu kutvizzel kimosott s még bőven nedves palaczkokba öntik s azután egy 15—20 cm. hosszú fenyőfa-vesszővel a felesleget a palaczk nyakáig egyenletes mártogatással kiésva különben jó géppel s jó minőségű dugóval eldugaszolják: addig ásványvizeink az orvosi közönség előtt hitellel és bizalommal birni nem fognak s az élvező közönség az így megrontott s értéktelenné tett vizet nem fogja fogyasztani.

Beavatott orvosi körök előtt nem ismeretlen az a tény, hogy némely szállítónk akár tudatlanságból, akár üzleti lelkiismeretlenségből kivált szűk vizű források nevei alatt, ha a kereslet nagy, más vizeket is palaczkoz az eredeti helyett. Szükségteien felemlítenem, hogy ez által — ha csak egyszer is köztudomásra jut — az illető viznek hitele és kelendősége örökre vagy hosszú időre tönkre van téve.

Sok vizünknek gátolja terjedését az a körülmény is, hogy drágább mint a hasonló összetételű idegen viz s nézetem szerint előnyösebb a kisebb haszon nagyobb fogyasztás és forgalom mellett, mint megfordítva.

Ezek után szerencsés vagyok a t. gyűlésnek megbeszélés és határozat végett a következő ajánlatokat tenni:

Küldessék ki egy szűkebbkörű, lehetőleg központi tagokból álló bizottság, melynek feladata lenne minden hatáskörébe eső eszközzel elősegíteni ásványvizeinknek forgalmát és pedig mindenekelőtt e cél elérésére a következőket ajánlom a bizottság figyelmébe:

Szerkesszen és nyomasson egy rövid broszúr-t, melyben röviden ki legyen tüntetve minden forgalomban lévő, vagy abba hozható hazarészi ásványvizünk vegyelemzése, összehasonlítva hasonló összetételű s nálunk leginkább kedvelt külföldi vízzel. E röpiratban röviden felemlítve legyenek e vizek adagolási módjai és javaslatai. Miután már azt is nagy nyereségnek tartanám, ha a külföldi vizeket legalább hazánkból kiszoríthatnók, küldessék meg e röpirat az összes hazai orvosoknak rövid néhány ajánló szóval.

Szerkesszen és nyomasson egy rövid iratot elküldendő az összes hazai ásványviktulajdonosoknak, bérlőknek, vagy kezelőknek, melyben számokban kimutatattánának a hirdetés előnyei, rövid utmutatás adatnék annak módjai és költségeiről s oktatást foglalna magában arra nézve, hogy az ásványvizek mily módon foghatók fel legcélszerűbben s miképpen kell azokat tölteni, palaczkolni, dugaszolni és szállítani.

Szerkesszen s küldjön el az összes jobbnevű hazai vendéglősöknek egy röpiratot, melyben hazafiságukra apellálva ajánlaná nekik a hazai vizek pártolását a külföldiek helyett.

Ennél többet a bizottság s általa az egyesület nem tehet, mert csakis erkölcsi támogatásban részesítheti védenczeit. A kik tanácsait s utbaigazításait megfogadják — jól járnak; az indolensek vagy roszakaratuak a verseny által háttérbe lesznek szorítva.

Inditson az egyesület mozgalmát az iránt, hogy mielőbb egy ásványviz kiállítás létesíttessék és pedig legcélszerűbben abban a városban, melyben az egyesület jövő évi közgyűlését tartani fogja. Könnyű átlátni, hogy e kiállítás mennyire serkenteni fogja a versenyt s ez által tökéletesíteni a produkciót.

A külföldre való kivitelre nézve ajánlatos volna, hogy konzulátusaink ügyeinkért érdeklődjenek, de ez csak jámbor óhajtas, melynek hiu voltáról külföldön jártamkor személyesen volt alkalmam meggyőződni. Biztosra vehetjük, hogy csekély kivétellel az ellenkezőt érnénk el s közös kereskedelmi képviselőink az ugynevezett tágabb haza tulsó része terményeinek apostolaivá válnának, mihelyt azok érdekeit veszélyeztetve látnák. Ne számítsunk egyelőre kivitelre, de azért sikerünk fényesnek lesz mondható, ha e hazát meghódíthatjuk magunknak.

IRODALOM.

(„Az erdélyrészi fürdők és ásványvizek leírása”) A természet mesés szépségeiben bővelkedő Erdély hazánknak valóságos kincses bányája.

Földje mélyében részben kiaknázatlanul hever a kőszén, vas, réz. Hegyeiben, folyóinak medrében tömérdek az arany és ezüst. Gyönyörű fehér már-

ványa vetekedik a carrarai márvány-nyal. Legértékesebb, de egyszersemind legkevésbé kihasznált kincsét azonban nagyszámú csodás vizű forrásaiban birja. E kitünő forrásvizek réges-régen megérdemelték volna, hogy a lehető legszélesebb körben ismertekké váljanak: de fájdalom nemcsak hogy a külföld nem tud róluk semmit, hanem mi, kik közvetlen közelükben vagyunk sem ismerjük azokat. A magyar ember közönyössége hazája szépségei iránt eléggé megboszúlja magát abban, hogy egyrészt a temérdek kincs kiaknázatlanul hever, másrészt pedig a meglevő vagyon külföldre vándorol.

Az alig egy esztendeje megalakult Egyesületünk hazafias buzgalommal törekszik ez ősz időkől származó közönyösséget megtörni és lankadatlan kitarással iparkodik Magyarország erdélyi részét turistailag kiművelni, fürdői hírét terjeszteni, s ez által a hazai és külföldi személyforgalmat emelni.

A kiadásunkban most megjelent könyv is e hazafias cél szolgálatába állott. *Hankó Vilmos dr.*, a budapesti II. ker. áll. főreáliskola tanára írja le benne az erdélyrészi fürdőket és ásványvizeket. A 14 nyomtatott ívre terjedő könyvben negyven fürdőnek, illetőleg forrástelepeknek adja leírását. Tiszta magyarsággal, vonzóan ismerteti e csodaszép helyeket, s valóban ellenállhatatlan kedvet gerjeszt az olvasóban azok fölkeresésére. Könyvét számos kép díszíti, s ezek közül a sikerültebbek minden egyéb ajánlás nélkül is arra ösztönzik az embert, hogy természeti szépségeikért ne menjen idegenbe, külföldre, hanem járja be hazájának természeti bájaival valósággal lebilincselő helyeit.

A könyv gazdag tartalmáról különben eléggé tanuskodik az egyes fejezetek czime, illetőleg a leirt für-

dők névsora. Nagyban emeli a könyv gyakorlati értékét az, hogy a szerző maga bejárta az alább felsorolandó fürdőtelepeket, és így leírása nem száraz összegyűjtése a fürdőkre vonatkozó adatoknak, hanem a lelkes természetkutatóra gyakorolt impresszióknak vonzó előadása. Szerző a következő fürdőket ismerteti: Al-Gyógy, Al-Vácza, Bábolna, Bibarczfalva, Bodok, Boholt, Borszék, Borvölgy, Csik-Zsögöd, Csonthegy, Déva, Előpatak, Felső-Bajom, Felső-Rákos, Görgény-Sóakna, Homoród, Jegenye, Kalán, Kászon-Jakabfalva, Kérő, Kiruly, Kolozs, Korond, Kovászna, Kőhalom, Málnás, Maros-Ujvár, Radna-Szt.-György, Radna-Dombhát, Szejke, Szováta, Székely-Udvarhely, Sugás-Fürdő, Sztojka, Toplicza, Tusnád-Fürdő, Torda, A torjai Büdös-Fürdő, Vizakna, Zajzon.

Melegen ajánljuk a könyvet úgy az orvosoknak, mint a fürdőket látogató és utazást kedvelő nagyközönségnek. — A könyv ára 1 frt 20 kr. Egyesületünk tagjai 80 kr-ért szerezhetik meg azt. Kapható a titkári hivatalban.

(y-z.)

(A lajtántuli fürdők szervezete és berendezése tekintettel az erdélyi fürdők kívánalmaira. Közgazdasági előadói tanulmány *Köváry Lászlótól*. Kolozsvár. Ajtai K. Albert könyvnyomdája. 1891.)

Az ősz folyamában egy fölötté érdekes és tanulságos munka hagyta el Ajtai sajtóját. *Köváry László* bejárván a *salzkammergüti* és a *cehországi* fürdőket, beszámol azokkal a benyomásokkal, melyet Ischl, Gmunden, Ansee, másfelől Carlsbad, Marienbad, Giesshübel-Ouchstein reá tett. Különösen a csoportok képviselőivel Ischl és Carlsbaddal foglalkozik részletesen.

Leírja a legapróbb részletekig a fürdők, lakóházak, vendéglők berende-

zését, leírja annak a láthatatlan kéznek a működését, a mely csodálatos rendet tart fenn mindenben.

Különös nyomatékkal sorolja fel azokat a tényezőket, a melyek nyomán a zugó fenyvesek ölen, a felbuzogó források mentén világra szóló fürdői élet és rend fejlődött ki. Mi fürdőinkben mai napig is a zugó fenyvesekkel, s felbuzogó forrásokkal vagyunk kénytelenek beérni.

Vajjon mi idézte elő e fürdők nagy látogatottságát; e fürdőkét, a melyek annak idejében ugyanazon alapon állottak, mint a mieink? Az, hogy birnak egy jól rendezett fürdő minden kellékével, s a látogató közönség igényeit teljesen kielégítik. És mik ezen kellékek és igények? A fürdőkhoz vezető jó közlekedési eszközök, utak, vasutak. — Tisztaság és rend. — Parkszerü berendezés: viz, gyepe, lomb, virág, fővény, asfalt — másodsor is tisztaság. — Kényelmes lakás, jó ágy, pontos szolgálat. — Jól berendezett étkezőterem, kávéházak, jó konyha, s másodsor is jó szolgálat. — Tiszta gyógyító kút és fürdőház, harmadszor is jó szolgálat. — Kurszalón, sétáló, kiránduló helyek, betanított vezetők, tarifázott bérkocsik. — Szállás szabályzat, tekintettel a felmondásra; a szállókban tarifa; fürdőknél szabályzat, mindez kifüggesztve. — Nappal szórakoztatás, éjjel néma csend. Semmi első, második, harmadik osztály, mint az amerikai vasutaknál. Sorrend az érkezés. — Jó zene, olvasó terem, minél több hirlap, kölesön könyvtár. — S végre — a helyi és vidéki nép becsületessége. Megszivlelésül még sok érdekes megfigyelését adja elő, oly közetlenséggel elbeszélve, mely Kóváry minden munkáját érdekes olvasmánynyá teszi. Porról, szemétről itt szó sincsen sehol. A konyhák páratlan tiszták. A fenyő pad-

lók gyűrűit meglehetően számlálni, úgy surolnak. A járó hely nem pökölláda. A kútnaknál a szivarozás tiltva van. A zenekar nem füstöl verset a vendégekkel. Póstán, orvosnál, vendéglőben, fürdőnél az érkezés szabja meg a sorrendet. A jó borra való nem ad elsőséget. Állás, születés nem biztosít előnyt. Mikor a vendég megérkezik, a cigány nem ad fáradt fejének szerezadót. Kilencz órán túl az utcák elnéptelenednek, minden perc az álomé. Egy-egy vidéki gavallér nem huzatja egész éjjel át. Szoba szomszódja lábujjhegyen jó haza.

Míndezeken kívül igen sok érdeket beszél: a lakásról, élelmézésről, szolgálatról, a kuráról, az ivásról és fürdésről, a szórakozásokról, sétáról és kirándulásokról, az idegen forgalomról, reklamárról, hitelről.

Nem ajánlhatom fürdőtulajdonosainknak eléggé, hogy e munkát megszerezzék. E kis munka is annak a ritka megfigyelő tehetségnek a terméke, a melynek gyümölcse volt az ezelőtt 38 esztendővel megjelent *Erdély földje ritkaságai*, az a munka, mely Erdély földje leíróra nézve ma is a forrás munka értékével bir.

A jövő fürdő idő előreláthatólag nagyon mozgalmas lesz; eltekintve a Kalauz és az Erdélyi fürdők leírása hatásától, az orvosok és természetvizsgálók testületileg fogják meglátogatni az erdélyi fürdőket. Az a benyomás lesz irodalmi, orvosi tevékenységüknek a forrása évek során, mit ez alkalommal szereznek maguknak. E kis könyvből sok okulást szerezhetnek fürdőtulajdonosaink fürdők fejlesztését illetőleg.

H—ó V—s.

(Fürdő és Turista Ujság.) E czim alatt *Illés József* Budapesten minden hónapban 2-szer megjelenő ujságot indított,

melynek inkább szépirodalmi tartalma van és a komolyabb szakkérdésekkel keveset foglalkozik. A most megjelent karácsonyi számban fővárosi művészek és művésznők írják le, hogy hol nyaraltak. A tárczában *Erdélyi* Zoltán ír alkalmi verset a karácsonyestéről

és Janusz *Az istenek szomjuhozna*k czimmel csevegést közöl. A legérdekesebb *Ujházi* Ede cikke, ki kellemesen írja le a turistáskodását. Apróbb rovatok következnek ezután, melyek ügyesen vannak összeállítva. A lap ára 6 frt.

TURISTASÁG.

(Torda-abrubbányai vasut.) Turistáknak örvendetes hír, hogy a kereskedelmi minister előmunkálati engedélyt adott *Auspitz* Gyula okl. mérnöknek és érdektársainak, hogy Tordától kiindulólág Szent-Mihályfalva, Sinfalva, Várfalva, Borév, Nagy-Ohlos, Mező-Ujfalu, Alsó-Szolcsva, Felső-Szolcsva, Brezest és Szártos községek, Offenbánya mezőváros, Valealupsa és Bisztra községek határainak érintésével Topánfalváig, esetleg Kerpenyes község határán át Abrubbányáig helyi érdekű vasutat építhessen, illetve a már régebb megadott engedélyt meghosszabította. Ugy szintén engedélyt adott az Abrubbányától Brád érintésével Kőrösbányáig, esetleg Topánfalvától Abrubbányáig vezetendő vasutvonal valamely alkalmas pontjától Kőrösbányáig vezetendő helyiérdekű vasutvonalra is. E vasutvonalnak turistai fontossága igen nagy. A világhírű Detonáta, a vidrai vizesés és csigahegy, a skerisorai jégbarlang most is sok látogatót vonzanak ide. Mindenesetre ez új vasut által a látogatók száma meg fog tiszszereződni. Mint érte-

sülünk, az idén is e vidékeket angol és francia turista csoportok ismételtelen meglátogatták.

(A brádi aranyáldás.) Nem hiába tartják sokan erdélyi Érczhegységünket Eldorádónak, Califórniának, mert oly gazdag terméсарany előjövetelek fordulnak itt még most is elé, hogy időnkint ámulatba ejtik egész Európát. November hónapban a lapokat is végig járta egy újabb áldás hire. És valóban a Musari bányában Brád mellett 56 kiló szinarany omlott egy pénteki nap — daczára e nap szerencsétlen jelentésének — a bányászok elé. A mesés aranygazdagság tudományos szempontból is ritkaság számba megy. *Lóczy* Lajos budapesti egyetemi tanár és a földrajzi társulat elnöke távirati értesülése következtében *Csáky* Albin gr. kultuszminiszternél s a nemzeti muzeum igazgatóságánál azonnal közbelépett, s az ásványtanilag szebb részletek kijelölésére *Franzenau* Ágost muzeumi tisztviselő azonnal a helyszínére utazott. Azonban a bányavállalatnak Gothában székelő s *Henoch* titkos bányatanácsos elnöklete alatt álló igazgatósága táviratilag elrendelée az aranyösszezzuzatását s ridegen visszautasítá a kormány nevében hozzá intézett kérelmet. Ebben az önmagát jellemző eljárásban az a legsajnosabb, hogy annak a vidéknek csak legutóbb feltárt bányáiból nyilvános gyűjteményeink alig birnak valamit s e ritka szép lelet a tudományra örökre megsemmisült. Hogy hasonló eljárás megakadályozására tenni kellene valamit, azt felesleges is megjegyezzünk. A musari áldásról *Henoch* Gothában külön előadást

tartott. Budapesten e hó 10-én a Földrajzi Társulat ülésén Lóczy elnök szintén szóba hozta azt.

(Magyar Turista-Egyesület.) A hazai turistaságnak régóta főképviselője és derék munkása volt a Magyarországi Kárpát-Egyesület. Számos tagu osztályokat alapított különböző vidékeken, érdekes magyar-német évkönyveket adott ki. Általában sokat tett a turistaság ügyében, de működésére és székhelyére nézve a Tátrához ragaszkodott. Három évvel ezelőtt megalakult az egyesület budapesti osztálya, s az ügyes, szakavatott vezetés mellett s kitünően szerkesztett folyóirata, a Turisták Lapja segítségével csakhamar oda fejlődött, hogy őt illette a vezérszerep az egyesületben. Arra törekedett, hogy az egyesület székhelye Budapestre kerüljön és hatalmas központi szervezettel, a haza minden részére egyenlően kiterjeszkedő gondoskodással és minden a turistasággal összefüggő érdek hathatós előmozdításával igazán országossá váljék a turistaság fontos ügye. Az egyesület úgy osztályainak, mint tagjainak többsége, a központi választmánnyal együtt a székhelynek Budapestre áttétele és nagyobb reformok foganatosítása mellett nyilatkozott, de az aug. 2-án, Tátra-Füreden tartott közgyűlés mellőzte a reformtörekvéseket.

Az 1500 tagu budapesti osztály, áthatva a reformok szükségességétől, abban a meggyőződésben, hogy csak a fővárosban összpontosuló szervezettel lehet az egyesület érdekeit az egész országra kiterjeszteni, s hogy innen az egyes vidékeknek, még a Tátrának is, specialis érdekei a leghathatósabban mozdíthatók elé, sok meghútsult kísérlet után arra határozta el magát, hogy a régi Kárpát-Egyesületből kiválik, mint osztály feloszlik és új önálló országos „Magyar Turista-Egyesület“-et alakít. E célra köz-

gyűlésre hívta össze tagjait szept. 26-ára, illetve 29-ére, felhívásában körvonalozva az új egyesület ügyét, a melynek alapszabály-tervezetét is előterjesztette. A Magyar Turista-Egyesülettel egyszerre megalakult annak budapesti és vágyölggyi osztálya is. A királyhágóntúli újtestvéregyesület tisztikara ez:

Elnök: Eötvös Loránd báró, alelnök: Teleki Géza gróf, ügyvivő alelnök: Téry Ödön dr., titkár: Thirring Gusztáv dr., jegyző: Lupkovics Egyed. *Választmányi tagok:* Forster Gyula dr., Górgői István, Inkey Béla, Lukse Fábry Béla, Márki Sándor dr., Markusovszky Lajos dr., Nagy Dezső, Staub Móricz dr., Wartha Vincze dr. *Póttagok:* Boleman István dr., Czölder János dr., Toldy László dr.

H. A.

(Tordai hasadéki út.) Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület a tordai hasadéki út kiépítésére 200 frt egyszersmindenkori és 50 frt évi fenntartási költséget szavazott meg. Az útvonal kiépítését Torda-Aranyosmegye ez év őszén már megindította, mely oly szép eredménnyel folyt, hogy a Torda-hasadék előtt levő hegyoldalig terjedő részen a földmunka nagyjában befejezve és az út egyrésze már kavicsolva is van. Magában a hegyoldalon pedig erdő között haladó kigyó útát — nagy részben kemény szikla talajban — készit a megye, úgy, hogy most már kocsival kényelmesen lehet lejutni a hasadék előtt levő malomig. Ezenkívül a hasadékba, a patak magas vizállásán felül részben sziklába bevágott részben támasztó falakra épített 1.5 méter széles, kényelmes gyalogjáró út épített, mely a hasadékknak $\frac{3}{4}$ hosszában már készen van s minden időben járható. A további munkálatokat tavaszkor ujra megkezdik és így a turista mozgalom megindulásaiig biztos és kényelmes út fog a Torda-hasadékhoz és azon át vezetni.

FÜRDŐÜGY.

Jegenyefüüdő.

Egy órányira Kolozsvártól, $\frac{1}{2}$ órára Bánffy-Hunyadtól, van a M. A. V. Jegenye nevű állomása, innen kocsin $\frac{3}{4}$ órányira, Jegenye községtől tíz percznyire *Jegenyefüüdő gyógytűhely,*

mely 550 méter magasságu, gyönyörű bükkös hegyektől védett, fenyűvel beültetett kitűnő levegűjű kies völgyben fekszik. *Genersich Antal* dr, a nagyhirű kolozsvári egyetemi tanár szerint: ivóvize kitűnő hatásu angolkór-nál és hólyagbajoknál; hideg és me-

leg fürdői: szervi szivbaj, Brigthkór, idegbaj, csúz, gyomorhaj ellen; az ismertek közt legerősebb vasaláp fürdő:

vérszegénység, sápkór, csúz, gyermek-és nőibetegségek ellen; mint klimatikus gyógyítóhely lézgersi bajoknál indikált.

A Jegenyefürdői u. n. Kastély. — (Ifj. Handmann Adolt rajza.)

A fürdőhelyiségek azonban még kezdetlegesekek, a lakások elég kényelmesek, de nagyobbbrészt igen egyszerű

berendezésűek. Van eléggé jól ellátott vendéglője, a fürdőhöz tartozik nagyobb (de éveken át elhanyagolt) gazdaság,

a községben majorház nagy veteménnyel, malom, és igen szép nagyterjedelmű bükkös erdő közvetlenül a fürdőtelep körül.

A jegenei vizek gyógyhatása már rég ismeretes, és Mária Terézia idejében hivatalosan megállapított. Egy múlt századi könyv: »Notitia parochiae Jegenyensis« igen érdekes adatokat közöl erről. De a fürdő- és lakó-épületeket a tulajdonos, az Erdélyi katolikus status, csak 10 év óta emeltette, nagyobb szabású modern fürdőt tervezvén e kedvező helyen. Azonban a fejlesztés megakadt, s a kis ideig felkoppott fürdő hanyatlott.

1890. tavaszán Herrmann Antal dr. budapesti tanár, etnografus, vette 20 évre bérbe a hozzá tartozó birtokkal együtt e gyógyító fürdőt oly czélból, hogy azt kivált a magyar szellemi munkások számára a legolcsóbb és legalkalmasabb nyaraló és üdülő helylyé tegye. Az utolsó nyáron nagy számú vendég kereste fel Jegenyét, főképp budapesti tanférfiak és írók családjukkal, soknak megtetszett a nagyon kies, kedves vidék és általánossá lett az a nézet, hogy Jegenyefürdő rendkívül alkalmas volna arra, hogy nagyobb szabású nyaraló helylyé alakuljon, a szerényebb igényű magyar intelligencia Tusculanuma legyen. Ehhez azonban nagyobb mérvű átalakítások volnának szükségesek, a melyekre a tulajdonos nem hajlandó. A mostani bérlő által a fürdő és birtok megvásárlására tett ajánlatot azonban elvben nem utasította el.

De a megvétel és a megkívántató átalakítás csak akkor indokolt és lehetséges, a kitűzött üdvös társadalmi cél csak úgy érhető el, ha erre több erő egyesül és ezeket állandó érdek fűzi e helyhez. Erre nézve beható tanulmány és tágabb körű megbeszélés alapján határozott terv alakult, a mely fővonásaiban itt kerül először nyilvánosságra elé.

Abból az alapos feltevésekből kiindulva, hogy a fürdőhely megvétele foganatosítható lesz, ha a jelentkezők elegendő száma a tervezet megvalósítását biztosítja: a fürdőterület belső része (a fürdőhelyiségek közvetlen környékét kivéve) parcellákra lesz felosztandó, olyképen, hogy egy-egy építendő új villára mintegy 400 négyszög

ölnyi telek jut az erdőnek a fürdőre néző szélén, félig belenyulván a magas szalás bükkösbe. Az ily teleknek az örök vételára 200 frt (a mely a mostani tulajdonosnál lesz deponálendő.) A fürdővállalat elvállalja a nyaralóknak meghatározott terv szerinti felépítését is; még pedig sok kedvező körülmény találkozására következtében igen olcsó árban: egyszerű, de csinos és szolid családi villa 3 szobával és a hozzá tartozókkal körülbelül 1000 frt; nagyobb és díszesebb aránylag többé kerül, egyszerű faház 500 frt. Ez összegek 5 év alatti részletekben is törleszthetők. A fürdővállalat az általa épített villák adminisztrációját is elvállalja olyképen, hogy egy-egy fürdőidőszakra az építési összeg 4—5 százalékát fizeti a tulajdonosnak.

A minden egyes telekvásárlóval kötendő szerződésben a fürdővállalat arra fogja magát kötelezni, hogy: 1. Bizonyos záros határidő alatt a fürdőtelep vasutat épít. 2. Czélszerű, nagyobb szabású fürdőházat és hidegvízzel gyógyító intézetet emel. 3. A fürdőterületen ültetvényeket, utakat, vízvezetékeket létesít és azokat jó karban tartja. 4. Az egyszerű komfort minden jogos igényét kielégíti. 5. A fürdővendégek kényelmesen és a legolcsóbb áron jutnak élelmi és egyéb czikkekekhez.

E kedvező feltételek mellett a teljesen reális alapu tervnek igen óhajtható megvalósítása csak úgy lehetséges, ha minél előbb minél több résztvevő találkozik. Kétségtelen, hogy a most megszerzett telkek és épületek értéke rövid idő múlva meg fog kétszereződni.

Az egész tervezetről a fürdőhely leírásával, tervrajzával és villatervekkel ellátott részletes prospektus készül, a mely a komoly szándékkal érdeklődőknek megküldetik.

A villatelkek kiválasztási joga a jelentkezés sorrendjéhez van kötve. Előleges jelentkezések és kérdezősködések (az idei fürdőidőre nézve is) intézendők: Herrmann Antalhoz, Budapest, I. Attilautca 47., vagy Jegenyefürdő igazgatóságához, u. p. Egeres, Kolozs megye.

(A következő nyárra az árak így lesznek megállapítva: Lakás és teljes ellátás egy napra egy személyre 1—

1 frt 50 kr.; családoknak és hónapra aránylag még olcsóbb; gyógy- és zenedíj felnőtt személy után összesen 2 frt; hidegfürdő 8—15 kr.; melegfürdő 30 kr.; mórfürdő 70 kr.—1 frt; társaskocsi 25 kr.)

(Füüdőgyi kongresszus.) Október 2-án tartotta meg az E. K. E. Marosvásárhelyt fürdőkongresszusát, melyen a fürdők nagyrésze képviseltette magát. A gyűlést *Bethlen Bálint* gr. nyitotta meg, kijelentvén, hogy az E. K. E. kezdetől fogva gondot fordított az erdélyrézi fürdők ügyére. A jegyzőkönyv vezetésére *Radnóti Dezső* központi titkárt kérvén fel, melegen üdvözölte a szép számban megjelent közönséget. Az első tárgy előadója *Téglás Gábor* volt, ki szép, tartalmas beszédben fejtette ki az erdélyrézi folyóirat szükségét. A kongresszus *Sándor József*, *Szabó Samu* és *Herrmann Antal* hozzászólása után elfogadta a tett indítványokat. — *Gyalui Farkas* beszélt ezután, panaszkodván a fürdőkre, hogy az E. K. E. törekvéseit nem támogatják, holott e törekvések kereshíllvítele a fürdők érdekeit mozdítanák elő. Az indolencia annyira megy, hogy az E. K. E. hivatalos megkereséseire sem válaszolnak. Felszólítja a jelen levő fürdőképviselőket, hogy a vizzás és tarthatatlan helyzetéről megbeszéléseiket felvilágosítsák. *Sándor Kálmán* törvénytörvénybíró, mint a kivánsznai fürdő képviselője nem tartja oportunnusnak a felszólalást, különben elismeri, hogy e tekintetben felszólalónak igaza van. — *Szilvassy János* dr. a fürdőtani tanszék felállításának szükségességéről egyetemeinken, meggyőzően és világosan fejtette ki okait. A kongresszus ez indítványt is elfogadta. Ehhez különben *Bikfalvi Károly* dr. és *Sándor János* alispán is hozzászóltak, melyekre *Szilvassy János* dr. talpraesetten válaszolt. — Érdekes pontja volt a kongresszusnak *Bikfalvi Károly* dr. előadása a fürdők és ásványvizek gyógyító hatásáról, mely általános helyesléssel találkozott. *Deák Lajos*, *Sándor János* hozzászólásai után *Horváth Gyula* szerkesztő beszélt, kijelentvén, hogy orvosaink a hazai fürdők gyógyító hatásáról tájékozva nincsenek. Elmúlt az az idő, mikor csak azt tartották tudományos könyvnek, a mit nem lehetett megérteni és a mit népszerűen irtak abban nem volt igazság. Most ugy kell írni, hogy abban, a mit írunk igazság is legyen és

hogy azt mindenki megérthesse. *Bikfalvi* dr. indítványához különben teljesen hozzájárult. — *Herrmann Antal*nak a tőke szerzésre vonatkozó indítványait az E. K. E.-hez tették át tanulmányozás végett. — Utolsó tárgya a kongresszusnak az ásványvizek forgalmanak emelésére vonatkozó indítvány volt, melyet *Veress Ándor* dr. terjesztett elő tartalmas beszéd kíséretében. Az indítványok során *Száva Gerő* előpataki fürdőigazgató tett figyelemreméltó javaslatokat. — Végül elnök megköszönvén az előadóknak közreműködésüket, *Radnóti Dezső* titkár felolvasta a beérkezett üdvözlő sürgönyöket ezek közt a szobeni Kárpát-Egyesület brassói osztyálynak, és a kérti fürdő tulajdonosának, *Zakariás József* dr.-nak meleghangu sürgönyeit — (A felolvasások nagyobb részét mai számunkban közöljük.)

(Borszéki ügyei.) Szárhegy és Ditró községek közös képviselőtestülete, mint a borszéki fürdő tulajdonosa, a napokban a fürdő ügyeit tárgyalta. *Hogy Kantner János* mérnök állásáról lemondott s helyét egy üvegyárvezetővel töltik be; hogy *Puskás István* könyvelőnek, ki az iroda leegése alkalmával tetemes károkat szenvedett, 200 frt kárpótás szavaztatott, hogy a Borszék általános tervrajza fölött kötöt szerződés helybenhagyása a többség által megfelebbeztetett, ezek kibebrendülő eseményei voltak a gyűlésnek. Lényegesebb a birodalmi raktárossal kötendő szerződés kérdése volt. Magyarországon és Ausztria területére ugyanis kizárólagos elárusítási jogot kért budapesti *Édskuty Lajos* és a brassói *Lázár* és *Verzár* cég. A föltételek megállapítván, ezek közül kiemelendőnek tartjuk hogy: a) vállalkozó köteles 20,000 frt óvadékot letenni; b) minden 5000 lakossal bíró városban köteles raktárt tartani; c) minden téli időszak alatt 15,500 frtot előlegezni; d) minden 30 nap mulva leszámolni; e) vagy kizárólag csak borszéki vizet árulnia, vagy ha mást is árul, akkor 400,000 üveg elárusítására magát kötelezni és végül a meghatározott árjegyzékhez szigoruan alkalmazkodni. Eme megállapított árjegyzék szerint a borszéki borviz Erély határán túl nem le et drágább, mint: a) 2 literes üveggel együtt 32 kr, kupás 24 kr, literes 18 kr és a félliteres 14 kr, természetesen az árak egész Magyarországra értendőek. A gyűlés végül határozatilag — igen helyesen

— azt is kimondotta, hogy azok a képviselők, kik a tanácskozást végig nem várják, a 2 frt napi-díjtól elesnek. Hát az *Erdély* ügyéről elfelejtkezett tanácskoznai a nemes képviselőtestület?

(Az ásványvízküldemények vasúti szállítása.) A kereskedelmi miniszter az országos balneologiai egyesület kérvényére meleg hangú választ küldött, melyben többek közt az ásványvizek vasúti szállítására vonatkozólag a következőket írja: „Eltételezve a személyek szállítására nézve a m. k. államvasutakon fennálló alacsony díjszabástól, mely egyik leghathatósabb eszköz a hazai fürdőhelyek látogatottságát nagy mértékben emeli, a hazai ásványvíz-küldemények versenyképességének fokozására is kiterjesztetem figyelmemet, a mennyiben a m. kir. államvasutak és az általuk kezelt helyi érdekű vasutak mentén létező forrásokból származó ásványvíz-küldemények után az államvasutakon állandóan oly jelentékeny szállítási díjmérsékléseket érvényesítettem, melyek eme hazai termék érdekeit az idegen versenyyel szemben alkalmasak megvédeni. Így a m. k. államvasutak helyi díjszabásában foglalt XII. kivételes díjszabás a szóban levő ásványvíz-küldemények után oly szállítási díjmérséklést tartalmaz, mely kisebb mennyiségben fel adott küldeményeknél a rendes viteldíjakkal szemben, a távolság növekedéséhez képest, 33⁰/₁₀₀-tól 50⁰/₁₀₀-ig, sőt azon túl is emelkedik, — kocsi- és fuvarlevelenként legalább 5000 klg. feladásánál a különben is már olcsó kocsiakományi díjszabásokból nyújtott további 10⁰/₁₀₀ és 10,000 klg feladásánál 20⁰/₁₀₀ mérséklésnek felel meg.“

(**Baross-forrás.**) Ásványvizeink forgalomban lévő száma megint szaporodott egygyel. Ugyanis Biharczfalván új kutat fűdöztek fel, mely kiténik rendkívüli szén-sav tartalmával és egyéb jeles alkatrészeivel. „Erdővidéki Baross-forrás“ néven először jelent meg a Brassó-Kézdivásárhelyi vasutnak forgalomba átadása alkalmával a miniszterek tiszteletére rendezett bankettekén Brassóban és K.-Vásárhelyt. Mindkét alkalommal tetszésben részesült az új savanyúvíz. Közelebb részletesen is ismertetni fogjuk

(**Tusnád fürdő beteget 1891-ben.**)

Midőn alig néhány évtizede Tusnád-fürdő fejlődésnek indult, nem lehetett tudni, nem lehetett sejteni, hogy mi lesz belőle. Gyógyító-kincsei kiaknázatlanul parlagon heverték s az embereket, csak a telep fekvésének festői szépsége, gyönyörű vidéke, enyhe, szélmentes éghajlata, az örökké zöldülő fenyvesek s a bugyogó források kristálytisztá vize ragadták el a nélkül, hogy világos fogalom keletkezett volna a felől, hogy mind e kincsek egyszersmind bizonyos megbetegedések ellen hathatós gyógyító-nyezökként szerepelnek. „Tusnád-fürdő szép s vize jól főzi a bort“; ezek voltak a jelszavak, ez volt az ismerős világ itélete. Eljött a bojár huszárjaival, háza egész népével s eljött a vidéki nemesség, hogy boráztatta tagjait órákig fürössze a lobogó sárga nedvben. Nagy tüzet raktak a házak között az utcán, a jelenlegi szép sétáló hely bozotos sűrűjében s az így létrejött zsvány pecsenye s jó borvizes bor mellett dicsérték a sorsot, hogy egészséges embereknek ily pompás pátriárkális mulató helyet jelölt ki. S ime mit tapasztaltunk. Évről-évre fejlődött a fürdő s szaporodott a gyógyulást s enyhülést keresők száma. Megfogytak a mulatozók, a lobogó tűz kikerült az Olt partjára, a hegyek aljára s a sétáló helyeket elfoglalták komoly, csendes férfiak, nők és játszi gyermekek, kik mindannyian élvezettel szívják

a balzsamos levegőt, használják az éltető, erősítő vasas vizeket. A mulató közönség olyan mint a pillangó; évről-évre más helyre megy, de a kinek állapota javult, az visszatér, hogy teljesen meggyógyuljon s ha meggyógyult, hogy egészségét továbbra is fenntarthassa. A gyógyult ember fanatikus hívévé válik fürdőjének s az alkalmazott gyógyítómódnak; igyekszik neki hívőket szerezni, mert a gyógyítás, az utmutatás mások egészségének helyreállítására benne gyökeredzik az ember természetében, az egymásra utalt, egymást segíteni törekvő társas állat ösztönében. Tusnádfürdő gyógyítótényezőit mindinkább becsüli a nagy közönség s ha az idei betegforgalomra tekintünk, láthatjuk, hogy az a különböző betegségek százaléka szerint teljesen megfelel a fürdő gyógyjavalatainak. Nem célunk ezeket hosszasan tárgyalni most, álljanak itt az alábbi számok. A gyógy-

gyulást keresők a következő betegedési aránnyal voltak képviselve: 1. Gümőkóros bántalmak 38·5⁰/₀ 2. Nem gümős vérszegénység és sápkor 15·5⁰/₀ 3. Nem gümős idült légső és hörg-hurut 9·5⁰/₀ 4. Ideges bajok- rásztkór és méhszenv 6·0⁰/₀ 5. Tüdőlégdag és idült ált. hörg-hurut 5·0⁰/₀ 6. Csúzos és zsábás bántalmak 4·5⁰/₀ 7. Idült gyomorhurut 4 0⁰/₀ 8. Szervi szivbajok 3·0⁰/₀ 9. Idült székrekedés; alhasi pangás, bélrenyheség 3·0⁰/₀ 10. Idült női bántalmak 2·5⁰/₀ 11. Elhízásra hajlam 1·5⁰/₀ 12. Idült venerikus bajok 1·5⁰/₀ 13. Idült hólyaghurut 1·0⁰/₀ 14. Idült mellhártya izzadmány 1·0⁰/₀ 15. Kiállott heveny betegségek utáni üdülők 3·5⁰/₀ Összesen: 100·0⁰/₀. Még megemlítem, hogy minden beteget érkezésekor úgy mint távozásakor meg mértünk; az átlagos súlyszaporodás személyenkint rendszeren 1·800 kilót tett ki.

Veress Sándor dr.

NÉPRAJZ.

(Néprajzi felolvasás.) Lapunk fődolgozótársa, *Herrmann Antal dr.* decz. 8-án érdekes néprajzi felolvasást tartott Seps-Szentgyörgyön a kaszinó termeiben, hol ez alkalomra az egész város intelligens közönsége, közte nők is, igen szép számban jöttek össze. Értékes és nagy tetszéssel találkozó felolvasásában az etnográfáról szólt, a keleti székelység helyzetét is ismertetve. A keleti székelységet — ugymond — új vas-

kapu köti innamár össze a többi magyarsággal. A gőz korszaka kezdődik. A civilizáció nem nyújtja ingyen áldásait, ezek terhekkkel járnak. Az anyagi rovatok mellett nagy szellemi adót kell lerónunk, fel kell áldoznunk népségünk, ősi kulturánk egy részét. Belépett e vidék is a modern világforgalomba, a mely kifelé szállítja erdeinek fáját, bányáinak kincseit. De egyszersmind irtani fogja, a hagyományok erdejét, beolvasztja a nép-

lélek ereklyéit. — A keleti székelyeknek ezek megőrzésében előnye volt a többi magyarság fölött. Óvta kivált az északi részekben félreeső helyzete; ő az egyedüli hegylakó magyar néprész s a hegy jobban őrzi a multak emlékét, mint a síkság. S a felföld népe szívósabban is szokott hagyományaihoz ragaszkodni. És épen a székelység körében támadtak lángelkű hazafiak, kik a mult kallódó kincseit megmentették a nemzet és a tudomány számára. Orbán Baláznak irodalmunkban páratlan munkája és különösen Kriza megbecsülhetetlen műve a magyar geniusz örök időkre szóló monumentális alkotásai, melyekhez üdülni zárandokol a nemzeti szellem, mint a hogy két év-

tizeddel ezelőtt én ki-kimenekültem a brassói küzdelmes helyzetből Háromszék-re, hogy itt az ősz nemzeti erő életvizétől új lelkesülést merítsek a kemény munkához.

(Emke estély.) Decz. 12-én *Jankó* János dr., a földrajzi társulat titkára az Emke első estélyén szabadelőadást tartott Kalotaszeg néprajzáról. A felette tanulságos és élvezetes előadást lapunkban egész terjedelmében közöljük és birjuk *Jankó* János szíves ígérését, hogy erdélyrészeire vonatkozó néprajzi közleményeivel első sorban lapunkat keresendí fel. *Jankó* a nyáron Tordára és vidékére fog kirándulni.

KÉRDÉSEK ÉS FELELETEK.*)

— *Mire kell vigyázni a víz töltésénél; alkalmas-e minden idő a töltésre?*

Felelet. A töltésnek úgy kell történni hogy a palaczkba vont vizek számára biztosítsák a forrás friss vizében foglalt összes szilárd és légnemű alkotórészeket. E célra az Oelhofer-Walser-féle Sultán-készülék a legalkalmasabb. Eme pompás készülék napi töltőképessége 10—12 ezer palaczk.

A palaczkok közvetlenül a töltés

előtt a töltendő vízzel jól kiöblítendő, s a dugók is lemosandók. A palaczkok nyílásokkal lefelé fordítva az állványokra helyezendőek addig, a míg megtöltésükre kerül a sor.

A víz töltésére nem minden idő alkalmas. Okos ásványvitzulajdonos csak száraz időben tölt s száraz időben is csak akkor, ha a talajvizek alacsonyan járnak, és a víz állás is alacsony, a barometer állás pedig magas. H—i.

EGYESÜLETI ÉLET.

(Kolozsvár városi és vidéki osztály.) Az E. K. E. Kolozsvár városi és vidéki tagjait nov. 14-ére az egyesület alelnöke alakuló gyűlésre hivta egybe a

*) E rovatot folyóiratunkban állandóvá tesszük. A fürdők felszerelésére, a források kezelésére, kerítésére, a vizek forgalomba hozatalára, s más közérdekű dologra vonatkozó kérdésre szívesen adunk e helyen utbaigazítást.

városházán, hogy az egyesület kolozsvári és vidéki osztályát megalakítsák. A gyűlésre többek között megjelentek: Eőri Ernő, Feilitzsch Arthur báró, Fekete Béla, Finály Henrik dr., Hegedüs Ferencz kir. tanácsos pénzügyigazgató, Hegyes Vilmos E. K. E. jegyző, Issekutz Hugó dr., Lázár István gróf, Merza Gyula dr., Mansberg Sándor báró, Primics György dr., Rózsahegy Aladár dr., Radnóti Dezső egyesületi titkár, Salamon Jó-

zsef dr., Sándor József Emke-alelnök, Szabó Gyula dr. stb. stb.

A közgyűlést *Feilitzsch* Arthur báró alelnök nyitotta meg s felkérve *Radnóti* Dezsa titkárt a jegyzőkönyv vezetésére, vázolta a Kolozsvár és vidéke osztálynak a jelentőségét, melyről azt véli, hogy hivatva lesz megmutatni az utat, melyen a többieknek haladni kell. Felhívja az osztály minden egyes tagját, hogy a célokat elősegítsék. Jelenti, hogy az osztály élére sikerült oly férfit megnyerni, a kinek a működése által az osztály jövője biztosítva van s a ki életét eleme lesz ez osztálynak. Bemutatja *Hegečüs* Ferencz pénzügyigazgatót, mint az osztály elnökét.

Hegedűs Ferencz, elfoglalva az elnöki széket., rövid szép beszédben üdvözölte a tagokat. Ezután felhívja a közgyűlést, hogy a választmányi tagokat válassza meg. Egy kandidáló bizottság küldetett ki *Sándor* József elnöklete alatt, hogy a tisztviselőkre nézve javaslatot terjesszen be.

A gyűlés öt percnyi szünet után megválasztotta, a kandidáló bizottság indítványára, alelnökökké: Kóváry László, Rózsashegyi Aladár dr., Mansberg Sándor báró, Primics György dr. és Hangay Oktáv tagokat. Titkárrá Gámán Józsefet. Jegyzőkké. Fekete Bélát, Hollaky Zoltánt. Ellenőr: Eöry Ernő, pénztáros: ifj. Horovitz Samu, jogtanácsos: Deák Albert dr., osztályorvos: Farkas Géza dr.

Választmányi tagok: Ajtay K. Albert, Aszlán László, Berde Béla, Buday József, Csiszár Gyula, Dunky Kálmán, Fejér Vilmos, Folly Viktor, Filep Gábor dr., C. Fekete Károly, Groisz Gusztáv dr., Horátsik János, Horváth Kálmán, Issekutz Hugó dr., Koch Ferencz dr., Kokosinczky Erázmus, Kató József, Losonczy János, Léhmann Róbert, Lázár István gróf, Lörentey Imre dr., Merza Gyula dr., Moldován Gergely dr., Matskási Pál, Mészáros Kálmán, Pakaty Viktor, Petrán József, Póczy Mihály, Rignát Albert, Salamon Antal, Scheitz Vilmos dr., Szvacšina Géza, Szakáts Péter, Szüllő Árpád, Szöcs Mihály, Tóth József, Tauffer Géza, Vinczenty Károly.

A megválasztottakat a gyűlés megéljenzete.

Ezután *Sándor* József Emke alelnök szólalt fel, az immár megalakult osztálynak meleg érdeklődésbe ajánlva a Kár-

pát-Egyesület legbecesebb vállalkozását, a *borvölgyi* fürdőt. Részletesen leírja a fürdőt, annak előnyeit s a befektetésekből bizton várható eredményeket. A szükséges beruházásokra 8000 frt kell, melyet az egyesület 10 frtos részvény-aláírásokkal törekszik összegyűjteni. Miután a vállalkozás sikere kimaradhatatlan, Sándor József kéri az osztály tagjait, hogy a szépen indult aláírás dolgában a maguk részéről is tegyék meg a lehető, mert az úgy valóban pártolásra méltó.

Rózsashegyi Aladár dr. indítványozza, hogy az osztály ügykezelési szabályzatot dolgozzon ki.

Hegedűs Ferencz elnök utal arra, hogy ez amugy is kötelessége a választmányának, de pro memoria, jegyzőkönyvbe iktattatik.

Feilitzsch Arthur báró indítványára elfogadtattott, hogy az osztály külön osztálypótlékot szedhessen a tagoktól, a mennyiben a jövő évig erre szükség volna.

Hegedűs Ferencz köszönetet mond a tagok megjelenéséért, mire a gyűlés az elnök éltetése közt szétoszlott.

(**Hunyadmegyei osztály**.) Egyesületünknek erős új osztálya van alakulóban Hunyadmegyében. Az előértekezlet decz. 6-án folyt le Déván. *Jósika* Lajos br. elnöklete alatt a városból és a közel vidékből mintegy 80 érdeklődő résztvételével. Ez értekezleten *Réhi* Lajos kifejtván az egyesület célját és az ennek következtében a megyére háruló előnyöket, indítványozta, hogy a hunyadmegyei osztály véglegesen ez alkalommal még ne szervezkedjék, mert meg van győződve, hogy annyian fognak még a megyéből a tagok sorába lépni, hogy a végleges szervezkedés nagyon korai volna. Az értekezlet ez indítványt egyhangulag elfogadta s kiküldött egy szervező bizottságot, melynek elnöke *Jósika* Lajos br., alelnöke *Réhi* Lajos, titkára és ideiglenes pénztárosa *Boga* Károly segédtanfelügyelő; tagjai közt vannak: Borostyáni Béla, Czákó Károly, Fáy Béla, Issekutz Antal, Kun Róbert, Lukács József, Rieger Aladár, K. Sándor József, Szentirmay Alajos, Sághy Kálmán, Snegon Vilma és Téglás Gábor. E bizottságnak feladata az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület eszméjét terjeszteni és népszerűsíteni s az egyesületnek minél több tagot gyűjteni, ügyrendi szabályokat készíteni és a vi-

szonyt az anya egyesület s a megyei osztály közt megállapítani. Az elnökség végül megbízott, hogy a szervező közgyűlést mindenesetre még tavasz előtt összehívja. Reméljük, hogy e mozgalom nem lesz meddő s hogy az Erdélyrészi Kárpát-Egyesületnek Hunyadvármegyében tekintélyes számú s buzgón működő osztálya lesz.

(Háromszékmegyei osztály.) *Potsa* József főispán a háromszékmegyei osztály megalakításában a legbuzgóbban fáradozik. Eddig vagy 40 új tagot gyűjtött az egyesületnek. A megalakulástól már csak napok választanak el.

(A legelső osztály.) Egyesületünknek osztályai szépen alakulnak. Az első osztály, mely okt. 3-án alakult meg, a marostordamegyei. *Nemes* Ödön tanár volt szíves a szervezés munkáját kezébe venni és az osztályt megalakítani. A városi tanácsház üléstermében lefolyt gyűlés igen emelkedett és lelkes volt. *Nemes* Ödön, mint az igazgató választmány részéről megválasztott elnök a gyűlést megnyitván, gyönyörűen fejtette ki a turistáknak hazánkra nézve fontosságát. A beszédet a megjelentek hosszas éljenzéssel fogadták. Ezután megválasztották *Oroszlán* István városi tanácsost titkárnak és *Márványi* Arthur kereskedőt pénztárnak. A további taggyűjtés folyamatban van.

(A borvölgyi fürdőt) az E. K. E. a pénzügyminiszter urtól kezelés végett átvette. Az építkezések ügyében *Guzmán* János ó-radnai bányafőnök, az E. K. E. ottani osztályának elnöke mult hó 12-én lenjárt Kolozsvárt, bemutatván az egyesület vezetőinek a készített tervrajzokat. Végleges határozatot a jan. 12-ki ülés fog hozni. Az igazgató választmány különben a következő felhívást bocsátotta ki: Ő császár és apostoli kir. Felsője Ischlben f. évi július hó 18-án kelt legfelsőbb elhatározásával, arra a fontos közgazdasági célra való tekintettel, melynek elérésére az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület törekszik, legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy egyesületünk a *borvölgyi fürdőt* (Besztercze-Naszódm.) kezelése alá vegye, mely örvendetes tényről a pénzügyminiszterium 1891. július 29-én 62,003 sz. alatt értesítette az egyesületet. Igazgató választmányunk e fürdőt, mely természeti szépségeinél fogva az erdélyi rész egyik leggyönyörűbb üdülő

pontja, a modern igényeknek megfelelően berendezni, illetve a jelenleg is jól látogatott fürdő-telepen fürdő-házat, verdeg-lőt, lakóházakat s esetleg a jelentkező egyesek részére villákat építeni, kitűnő borvizét forgalomba hozni és általában a fürdőt a még nagyobb közönség számára minél előbb megnyitni óhajtván, a szükséges befektetésre előírányzott költségeket, a közjó érdekében áldozni kész közönség támogatását és pártfogását kikerve és remélve, aláírási ívek alapján szerzett kölcsön útján szándékszük összegyűjteni. Az aláíróktól egy aláírás után 10 frt kölcsönt kérünk s ez összeggel szemben egyesületünk a visszafizetésre nézve kötelező nyugtát állít ki. Szükségtelen hangsúlyoznunk, hogy egyesületünk e fürdő nagy munkával és fáradsággal járó kezelésével kiváltképen azért terhelte meg magát, hogy az eddig elhanyagolva volt rendkívül hatásos (10 R^o) vasas fürdőt arra a színvonalra emelje, melyet e helyen a turistai, közgazdasági és közegészségügyi szempontok megkövetelnek. Maga a felséges gyógyítótelep az északkeleti Kárpátok ősfenyves rengetegében, hatalmas sziklahegyek által összeszorított mély völgyben fekszik. Ugy a hely fekvése s a környezet bája, mint a víz kitűnősége s a levegő rendkívül tiszta volta e fürdőt valóban a legszebb üdülő helylyé varázsolják, s így, azt hisszük, nem lesz nehéz a közönség támogatását az átalakításokat és befektetéseket illetőleg kinyernünk. Hazafias bizalommal kérjük ezek következtében, szíveskedjék ez iven egyelőre szíves aláírásával s a mennyiben az ügyet hathatósabban pártfogolni méltóztatik, esetleg több aláírással is támogatóink közé lépni. támogatókat gyűjteni és illetve felhatalmazni bennünket, hogy a 10 frtos kölcsön, esetleg nagyobb összeg utáni nyugtákat annak idején kiállithassuk és az összeget utánvételezhessük. Egyesületünk kötelezi magát, hogy a nyugtákból évenként sorrolás útján bizonyos mennyiséget bevált, és az aláírók részére aláírásaik arányához képest a fürdőben később meghatározandó előnyöket biztosít.

Kolozsvárt, 1891. szeptember³ hó 3.

Az igazgató-választmány nevében

Feilitsch Arthur br., *Radnóti* Dezső,
alelnök. titkár.